

ΟΙ ΝΕΟΜΑΡΤΥΡΕΣ

Τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου
Σερρών καί Νιγρίτης κ. Θεολόγου
Σέρες, 20-9-2016

Σεβασμιώτατε Μητροπολίτα Καισαριανῆς, Βύρωνος καί Ὑμηττοῦ κ. Δανιήλ, Πρόεδρε τῆς Εἰδικῆς Συνοδικῆς Ἐπιτροπῆς Λειτουργικῆς Ἀναγεννήσεως,

Σεβασμιώτατε Μητροπολίτα Φθιώτιδος κ. Νικόλαε, σεπτέ Ποιμενάρχα τῆς θεοφρουρήτου ταύτης Ἱερᾶς Μητροπόλεως τῆς φιλοξενούσης τό παρόν ΙΣΤ΄ Πανελλήνιον Λειτουργικόν Συμπόσιον,

Σεβασμιώτατοι Ἅγιοι Ἀρχιερεῖς,

Πανοσιολογιώτατοι, Αἰδεσιμολογιώτατοι καί Ἐλλογιμώτατοι καθηγηταί, Εἰσηγηταί τοῦ παρόντος λειτουργικοῦ Συμποσίου,

Ἀγαπητοί Πατέρες καί ἀδελφοί, Ἐκπρόσωποι τῶν Ἱερῶν Μητροπόλεων τῆς Ἁγιωτάτης Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος,

Ἀρχόμενοι σύν Θεῷ τῆς εἰσηγήσεώς μας, ἡ ὁποία φιλοφρόνως καί ὄλως τιμητικῶς μᾶς ἀνετέθη ὑπό τῆς ἀρμοδίας Εἰδικῆς Συνοδικῆς Ἐπιτροπῆς, ὀφείλουμε τοῦτο μέν νά εὐχαριστήσωμεν εὐγνωμόνως τόν Σεβασμιώτατον καί λίαν περισπούδαστον Πρόεδρόν της, Μητροπολίτην Καισαριανῆς, Βύρωνος καί Ὑμηττοῦ κ. Δανιήλ καί τά μέλη αὐτῆς γιά τήν ὑψηλή τιμή πού ἐπεδαψίλευσαν στό ταπεινό μας πρόσωπον, τοῦτο δέ νά συγχαρῶμεν ἐκ μέσης καρδίας τόν Σεβασμιώτατον Μητροπολίτην Φθιώτιδος κ. Νικόλαον γιά τήν ἀρχοντική καί κατά πάντα ἀρτία φιλοξενία τοῦ παρόντος λειτουργικοῦ Συμποσίου, εὐχόμενοι τήν κατά πάντα καί εἰς πάντα εὐόδωσιν αὐτοῦ. Διά τῶν ἁγίων εὐχῶν σας, χωροῦμεν στήν ἀνάπτυξιν τῆς ἀνατεθείσης σέ ἐμᾶς εἰσηγήσεως, ἐχούσης ὡς θέμα τούς πανενδόξους καί καλλινίκους Νεομάρτυρες.

ΟΙ ΜΑΡΤΥΡΕΣ

Ἡ Ἁγία Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία μας, τό ἀσύλητον αὐτό θησαυροφυλάκιον τοῦ ἀδαπάνητου πλούτου τῶν θείων δωρεῶν, λειτουργεῖ μέσα στόν κόσμον ὡς τό θεότευκτον ἐργαστήριον τῆς ἀγιότητος, ὡς «κοινωνία θεώσεως». Ὁ κατά Χριστόν ἄρτιος ἄνθρωπος, μέ ἐλεύθερη ἐπιλογή του καί μέ τήν χάρη τοῦ Θεοῦ ἀποχωρίζεται τῆς ματαιότητος τοῦ κόσμου τῆς φθορᾶς καί τοῦ θανάτου καί βιώνει ἐμπειρικά τήν ἐν Χριστῷ καινή ζωή. Οἱ ἅγιοι τῆς πίστεώς μας, οἱ γλυκύτατοι αὐτοί καρποί τοῦ εὐσκιόφυλλου δένδρου τῆς Ἐκκλησίας μας, ζοῦν γιά τόν Χριστό καί διά τοῦ Χριστοῦ. Κύριο χαρακτηριστικό αὐτῆς τῆς νέας ζωῆς εἶναι ἡ φλογερή ἀγάπη γιά τόν Σωτήρα Χριστό. Αὐτή ἡ ἀγάπη πρός τόν οὐράνιο Νυμφίον ὁδηγεῖ σταδιακῶς τόν πληγωμένο ἀπό τά βέλη τῆς θείας ἀγάπης ἄνθρωπον σέ ἕνα καθημερινό σκληρό ἀγῶνα καθάρσεως τῶν παθῶν πού ὁδηγεῖ στόν φωτισμό καί τήν θεοκοινωνία. Ὁ συνεπής καί συνεχῆς προσωπικός ἀγῶνας γιά τήρηση τῶν σωτηρίων θείων ἐντολῶν, συνιστᾷ ἐν εἶδος καθημερινῷ μαρτυρίῳ, τό ὅποῖον οἱ θεηγόροι Πατέρες ὀνόμασαν μαρτύριον τῆς συνειδήσεως. Ὁ ἴδιος ἐξᾴλλου ὁ Κύριός μας ὑπεγράμμισε ἐμφαντικῶς ὅτι πιστοποιήσις τῆς σέ Αὐτόν γνησίας ἀγάπης «τῶν φίλων Του» συνιστᾷ ὁ ἀγῶνας τους γιά τήν τήρηση τῶν ἐντολῶν, λέγων: «Ὁ ἔχων τάς ἐντολάς μου καί τηρῶν αὐτάς, ἐκεῖνός ἐστιν ὁ ἀγαπῶν με»¹. Αὐτή ἡ μαρτυρία πίστεως καί ἀγάπης, ὅταν οἱ ἐξωτερικές συνθήκες εἶναι πρόσφορες, φθάνει καί στήν προσφορά τῆς ἴδιας τῆς ζωῆς, στό μαρτύριον τοῦ αἵματος. Οἱ ἅγιοι μάρτυρες ἔζησαν μέσα ἀπό τόν προσωπικό τους πνευματικό ἀγῶνα τό μυστήριον τοῦ Σταυροῦ αὐθεντικῶς, ἔγιναν κοινωνοί τῶν παθημάτων τοῦ Κυρίου, καταθέτοντες τήν δική τους μαρτυρία περί τοῦ προσώπου τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ, ὡς τοῦ μόνου ἀληθινοῦ Θεοῦ.

Σχολεῖο καί φυτώριον μαρτύρων καί ἁγίων εἶναι ἡ ἁγία Νύμφη τοῦ Χριστοῦ, Ἐκκλησία. Αὐτή εἶναι ἐξᾴλλου καί ἡ πνευματική της διαπίστευση στόν οὐρανόν καί τήν γῆν. Ἐργάζεται μέσα στόν κόσμον γιά νά πλουτίζει τό οὐράνιον πνευματικό στερέωμα μέ νοητά ἄστρα φωτεινά, τούς ἁγίους, πού ἀντανακλοῦν στήν κτίση τήν δόξα τοῦ

Θεοῦ. Ἅγιοι καί μάρτυρες θά ὑπάρχουν ἕως τῆς συντελείας τῶν αἰώνων, καθὼς αὐτό εἶναι τό μεγαλειώδες ἔργο τῆς πνοῆς τοῦ Παρακλήτου μέσα στήν Ἐκκλησία. Στήν διάρκεια τῆς δισχλιετοῦς πορείας τῆς ἀγίας Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας μας μέσα στόν κόσμο συναντᾶ κανεῖς στό μαρτύριο, καί μάλιστα στήν διπλή του διάσταση, ὡς μαρτυρία καί θυσία, τήν οὐσιαστικότερη καί αὐθεντικότερη ἔκφραση τῆς ὄντολογικῆς αὐτοσυνειδησίας της².

Πρώτη ἀναφορά στοὺς μάρτυρες καί τό μαρτύριο συναντᾶται στήν Παλαιά Διαθήκη. Οἱ λέξεις «μαρτύριον», «μάρτυς», «μαρτυρία» καί «μαρτυρῶ» χρησιμοποιοῦνται στήν Παλαιά Διαθήκη μέ τήν ἔννοια τῆς ἀποδείξεως καί τῆς ἐπιβεβαιώσεως τῆς ἀληθείας, μέ τήν νομική ἔννοια τοῦ ἀποδεικτικοῦ στοιχείου³. Συχνά ἐπίσης ἀπαντᾶται ἡ λέξη «μαρτύριον» στήν ἔκφραση «σκηνή τοῦ μαρτυρίου»⁴, ἐνῶ σπανιότερα ἀπαντῶνται οἱ ἀναφορές «κιβωτός τοῦ μαρτυρίου»⁵ καί «πλάκες τοῦ μαρτυρίου»⁶, πού ὑποδηλώνουν τίς ἐντολές πού ἐδόθησαν ἀπό τόν Θεό στόν Προφήτη Μωϋσῆ.

Ὁ ρηματικός τύπος «μαρτυρεῖν», τό ρῆμα μαρτύρομαι καί τά οὐσιαστικά «μάρτυς», «μαρτυρία» καί «μαρτύριον» ἀπαντῶνται μέ συχνότητα καί στήν Καινή Διαθήκη καί κυρίως στήν Ἰωάννεια γραμματεία. Οἱ ἐκφράσεις αὐτές ἀναφέρονται στό ἐπίγειο λυτρωτικό ἔργο τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ πρὸς σωτηρίαν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους. Ἡ λέξη «μαρτύριον» χρησιμοποιεῖται ἐπίσης στήν Καινή Διαθήκη μέ τήν ἔννοια τῆς δημόσιας μαρτυρίας τῆς ἀληθείας ἐνώπιον τῶν δικαστικῶν ἀρχῶν⁷. Ἀργότερα ἡ Ἐκκλησία χαρακτήρισε τό μαρτύριον ἀφενός μὲν ὡς τήν ἐμπειρική κατάθεση τῆς εἰς Χριστόν πίστεως, τῆς «ἐν ἡμῖν δηλαδή ἐλπίδος», ἀφετέρου δέ τήν θυσιαστική συνταύτιση τοῦ μάρτυρος μέ τά Πάθη τοῦ Χριστοῦ⁸. Τό μαρτύριο συνιστᾶ μία δομικοῦ χαρακτήρος χαρισματική, κατά τόν Ἀπόστολο Παῦλο, πραγματικότητα στήν Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ, πού ἐξυψώνει καί ἀγιάζει τόν ἄνθρωπο ὡς κοινωνό καί μιμητή τῶν παθημάτων τοῦ Πρώτου καί Μεγάλου Μάρτυρος τῆς πίστεώς μας, τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ. «Ἡμῖν ἐχαρίσθη οὐ μόνον τό εἰς Χριστόν πιστεύειν, ἀλλά καί τό ὑπέρ αὐτοῦ πάσχειν»⁹ σημειώνει ὁ μέγας Ἀπόστολος τῶν ἐθνῶν καί ἡμέτερος διδάσκαλος, θεῖος Παῦλος. Στήν

διαπίστωση αυτή του Αποστόλου Παύλου συστοιχίζεται διαχρονικῶς ἢ ἀγιοτρόφος, καλλιτέκνος καί πολύτεκνος μητέρα, Ἐκκλησία.

ΝΕΟΜΑΡΤΥΡΕΣ

Μία ξεχωριστή θέση μέσα στό πολύφωτο νοητό στερέωμα τῆς ἀγίας Ἐκκλησίας μας κατέχουν οἱ πολυάθλοι Νεομάρτυρες, οἱ ὁποῖοι στήν μακρά καί ἀσέληνη νύκτα τοῦ ἐθνικοῦ μας βίου, πού ξεκίνησε μετά τήν πτώση τῆς Βασιλίδος στούς Ὀθωμανούς Τούρκους, ἀνεδείχθησαν τά ἔμψυχα ἐκεῖνα λυχνάρια πού ἐφώτισαν παρακλητικῶς τήν ζωή τοῦ ὑπόδουλου Γένους. « *ατ' ἀλήθειαν τοῦτο εἶναι ἓνα θαῦμα*» ὁμολογεῖ ὁ μέγας ὑμνητής τῶν Νεομαρτύρων, Ἅγιος Νικόδημος ὁ Ἀγιορείτης «*παρόμοιον ὡσάν νά βλέπη τινάς μέσα εἰς τήν καρδίαν τοῦ χειμῶνος ἐαρινά ἄνθη καί τριαντάφυλλα, μέσα εἰς τήν βαθυτάτην νύκτα, ἡμέραν καί ἥλιον, μέσα εἰς τό ψηλαφητό σκότος, φῶτα λαμπρότατα, ἐν καιρῷ τῆς αἰχμαλωσίας, νά βλέπη ἐλευθερίαν, καί ἐν τῷ καιρῷ τῆς τωρινῆς ἀσθενείας, ὑπερφυσικήν δύναμιν... οὗτος ὁ δάκτυλος εἶναι τοῦ Θεοῦ, αὕτη ἡ δύναμις εἶναι τοῦ Θεοῦ...*»¹⁰.

Ἄν ἐξαιρέσει κανεῖς τούς τρεῖς πρώτους χριστιανικούς αἰῶνες, οἱ περισσότεροι μάρτυρες ἀνεδείχθησαν κατά τήν μακρά καί ἐπώδυνη περίοδο τῆς τουρκοκρατίας. Κατ' αὐτήν τό μαρτύριο βρῖσκει τήν οὐσιαστικότερη ἔκφρασή του στούς νεομάρτυρες, οἱ ὁποῖοι ἀπετέλεσαν σπουδαῖο κεφάλαιο τῆς ἐκκλησιαστικῆς καί ἱστορικῆς πορείας τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Στούς Νεομάρτυρες, σέ ἀντιδιαστολή πρός τούς ἐθνομάρτυρες, ὅπου προηγεῖται ἡ ἀγάπη πρός τήν πατρίδα, κυριαρχεῖ ἡ θρησκευτική τους συνείδηση, ἡ ἀγάπη τους δηλαδή πρός τόν Χριστό, ἡ ὁποία ὡς «θεῖος ἔρω» κατέφλεγε τήν καρδιά τους καί τούς ὀδηγοῦσε ἄφοβα στό μαρτύριο. Αὐτή ἡ βαθειά χριστιανική συνείδηση τῶν Νεομαρτύρων εἶναι ὑπερεθνική, καί γι' αὐτό ἀληθινά οἰκουμενική. Αὐτό τό στοιχεῖο τούς συνδέει ἀναπόσπαστα μέ τούς παλαιούς μάρτυρες τῆς χριστιανικῆς πίστεως.

Στά τετρακόσια καί πλέον χρόνια τοῦ φόβου, τοῦ ἐξισλαμισμού, τῆς ἀβάσταχτης σκλαβιάς, ὑψώθηκε ὡς ἀνασχετική

δύναμη ή θυσία τῶν Νεομαρτύρων. Ὁ ὄρος «Νεομάρτυς» κατ' ιστορικήν ἀκρίβειαν εἶναι γνωστός στήν ζωή τῆς Ἐκκλησίας μας ἤδη ἀμέσως μετά τίς εἰκονομαχικές ἔριδες. Δί' αὐτοῦ χαρακτηρίζονταν οἱ ὑπερασπιστές τῆς τιμῆς τῶν ἱερῶν εἰκόνων¹¹. Σήμερα ὅμως ὑπό τόν ὄρο «Νεομάρτυρες» χαρακτηρίζονται τά πιστά ἐκεῖνα μέλη τῆς ἀγίας Ὁρθόδοξου Ἐκκλησίας μας, τά ὁποῖα ἀπό τόν 12^ο αἰῶνα καί κυρίως μετά τήν ἄλωση τῆς Κωνσταντινουπόλεως (1453) καί ἐξῆς ὑπέστησαν βασανιστήρια καί ὀδυνηρό θάνατο, ἀπό τούς κατακτητές Ὀθωμανούς καί ἀπό τούς λατίνους ἐνωρίτερον, ἐπειδή ὁμολόγησαν τήν ὀρθόδοξο χριστιανική πίστη τους στόν Σωτήρα Χριστό, ἔμειναν ἀκλόνητοι σ' αὐτήν τήν ὁμολογία ἕως τέλους καί ἀρνήθηκαν νά ἀλλαξοπιστήσουν¹². Ἡ καθιέρωση τοῦ ὄρου «Νεομάρτυς» πρέπει νά τονίσουμε ὅτι ὀφείλεται κυρίως στόν Ἅγιο Νικόδημο τόν Ἀγιορείτη, ὁ ὁποῖος στό ἔργο του «Νέον Μαρτυρολόγιον» ἔθεσε ὡς χρονικό ὄριο τό ἔτος 1453, ἀπό τό ὁποῖο ἐφεξῆς οἱ ἅγιοι πού ἔδωσαν μαρτυρικῶς τήν ζωήν τους ὑπέρ τῆς πίστεως τοῦ Χριστοῦ ὀνομάζονται «Νεομάρτυρες».

Οἱ Μάρτυρες καί οἱ Νεομάρτυρες συνιστοῦν χαρισματικές πραγματικότητες μέσα στήν Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ, πού παρουσιάζουν πολλές ἐσωτερικές ὁμοιότητες, ἀλλά καί κάποιες ἐξωτερικές διαφορές μεταξύ των. Κοινά οὐσιώδη γνωρίσματα ἀποτελοῦν ἡ δυνατή πίστη, ὁ μαρτυρικός θάνατος γιά τόν Χριστό, ἡ προσήλωση στήν ἀγία τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία, τῆς ὁποίας ἀποτελοῦν τίμια μέλη, ἡ ἀκλόνητη ὁμολογία, ἡ προέλευση ἀπό ὅλα τά κοινωνικά καί ἡλικιακά στρώματα. Οἱ μάρτυρες ἐμφανίστηκαν κατά τήν πρώτη περίοδο τῆς ἱστορίας τῆς Ἐκκλησίας, ὅταν οἱ χριστιανοί ἀποτελοῦσαν ἔκνομη μειοψηφία στήν εἰδωλολατρική κοινωνία τῆς Ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας. Οἱ Νεομάρτυρες ἐμφανίστηκαν κυρίως κατά τήν περίοδο τῆς Τουρκοκρατίας, ὅταν τό Γένος εὕρισκετο ὑπό τόν φρικτό Τουρκικό ζυγό δουλείας.

Μετά τήν ἄλωση τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀπό τούς Τούρκους, ἡ ἀγία Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία μας παρέμεινε ἡ μόνη ὀργανωμένη πνευματική δύναμη μέσα στό ὑπόδουλο Γένος. Ὁ κατακτητής Σουλτάνος, ὁ Μωάμεθ Β' ὁ Πορθητής, παραχώρησε

στήν Ὀρθόδοξη Ἐκκλησία κάποια προνόμια, γιά λόγους ἱστορικούς, πολιτικούς καί οἰκονομικούς¹³. Τά προνόμια αὐτά ἐκτός τῶν σκοπιμοτήτων πού ὑπηρετοῦσαν, ἀπετέλεσαν καί τήν νομική βάση ὑπάρξεως τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, ἀλλά καί τό πλαίσιο τῆς δικαιοδοσίας καί τῶν εὐθυνῶν του ἀπέναντι στήν ὑψηλή Πύλη¹⁴. Ἐνα ἀπό τά σημαντικότερα προνόμια ἦταν ἡ ἐλευθερία τῆς θρησκευτικῆς συνειδήσεως¹⁵. Μέ εἰδικό διάταγμα παραχωροῦνταν στούς χριστιανούς ἡ ἐλευθερία νά ἀσκοῦν τά θρησκευτικά τους καθήκοντα. Ὅμως τά γραπτά ἢ προφορικά προνόμια εἶχαν πολλές φορές μόνον θεωρητικό χαρακτήρα, καθῶς στηριζόταν στήν καλή διάθεση τῶν ἐκάστοτε κρατούντων. Στήν πράξη ὁ διωγμός ἐναντίον τῆς Ἐκκλησίας ἦταν μία ὀδυνηρή πραγματικότητα¹⁶. Κυριότερες αἰτίες μαρτυρίου τῶν χριστιανῶν κατ' αὐτήν τήν περίοδο ἦταν ἡ μουσουλμανική μισαλλοδοξία, ὁ θρησκευτικός φανατισμός¹⁷, ἡ οἰκονομική ἀπληστία¹⁸, ἡ ἀπλή ἀνάγνωση, κατόπιν πλεκτάνης, καί ἡ ἀνύποπτος ἀναφορά ἀπό χριστιανούς τῆς μουσουλμανικῆς ὁμολογίας πίστεως, ἡ προσπάθεια τῶν μουσουλμάνων γιά ἐπικράτηση καί ἐπέκταση τῆς κυριαρχίας τους, ἡ ἀνυπόστατος πολλές φορές κατηγορία ὅτι χριστιανός προσέβαλε τήν μωαμεθανική θρησκεία ἢ ὅτι ἐξύβρισε τόν προφήτη Μωάμεθ, ἡ ἀπόπειρα χριστιανοῦ νά ἐκχριστιανίσει μουσουλμάνο ἢ ἡ ἀποστασία ἐκ τῆς μουσουλμανικῆς θρησκείας, ἡ συκοφαντική πληροφορία ὅτι κάποιος χριστιανός ἐπεθύμει δῆθεν νά ἀσπασθεῖ τόν μωαμεθανισμό, ἡ ἀνήθικη στάση Τούρκων σέ βάρους τῶν χριστιανῶν νεανίδων καί ἡ ἀνάλογη στάση μουσουλμανίδων κατά χριστιανῶν νέων, τά κατά καιρούς ἐπαναστατικά κινήματα μέ τήν συμμετοχή σέ αὐτά κληρικῶν, ἡ ἀπλή φιλονικία μεταξύ χριστιανοῦ καί μουσουλμάνου κατά τήν συναλλαγή ἢ τήν τιμή ἀγοραπωλησίας γεωργικῶν προϊόντων, ἡ ἀμφίεση χριστιανῶν μέ τουρκικά ἐνδύματα, ἡ ἀξιόλογη ἐκπαιδευτική καί φιλανθρωπική δράση¹⁹, ὁ ζῆλος, ὁ ἐνθουσιασμός καί ὁ πόθος τοῦ μαρτυρίου καί ἡ ἐπιστροφή στήν χριστιανική πίστη χριστιανῶν πού εἶχαν ἐξισλαμισθεῖ.

Τό πλέον ἐπώδυνο ὅμως πλήγμα κατά τήν σκληρή περίοδο τῆς Τουρκοκρατίας ἦταν οἱ ἐξισλαμισμοί, πού ἀπετέλεσαν μία διαρκή

ἀφαίμαξη τοῦ μαρτυρικοῦ Γένους μας. Ἄν καί θεωρητικῶς ὁ βίαιος ἐξισλαμισμός δέν ἦταν ἐπιβεβλημένος γιά τούς λαούς τῆς Βίβλου ἀπό τόν νόμο τοῦ Ἰσλάμ, στήν πραγματικότητα ὅμως οἱ συνθήκες, μετά κυρίως τό πρῶτο τέταρτο τοῦ 16ου αἰῶνος ἦταν διαφορετικές²⁰. Τό «Νέον Μαρτυρολόγιον» περιγράφει χαρακτηριστικῶς τήν σκληρότητα καί τήν βαρβαρότητα τῶν βασανιστηρίων τῶν κατακτητῶν Ὀθωμανῶν κατά τῶν χριστιανῶν. Παραλλήλως δέ, προνόμια, χρήματα καί κάθε ἄλλο ὑλικό ἀγαθό προσφέρονταν δελεαστικῶς ἀπό τούς μουσουλμάνους στούς χριστιανούς, προκειμένου νά ἀσπασθοῦν τήν πίστη τους²¹. Οἱ δύσκολες συνθήκες διαβίωσης, ἡ ἀναιμική πίστις, οἱ ἐλκυστικές ὑποσχέσεις, ἡ βαριά φορολογία, οἱ ποικίλες καταπιέσεις, ὁδήγησαν κάποιους χριστιανούς νά ἀσπασθοῦν τήν μουσουλμανική θρησκεία²².

Ὁ ἀριθμός τῶν Νεομαρτύρων τῆς ἀγίας Ἐκκλησίας μας παραμένει εἰσέτι ἄγνωστος. Ἡ δυσκολία στόν ἀκριβῆ καθορισμό τοῦ ἀριθμοῦ τῶν Νεομαρτύρων ὀφείλεται, ἀφενός μὲν στό γεγονός ὅτι τά ὀθωμανικά κρατικά ὄργανα δέν κρατοῦσαν Πρακτικά γιά δίκες αὐτοῦ τοῦ περιεχομένου, ἀφετέρου δέ στήν δυνατότητα πού εἶχε κάθε μουσουλμάνος νά ἔχει στήν δούλεψή του χριστιανούς δούλους, ἐπί τῶν ὁποίων εἶχε οὐσιαστικῶς ἐξουσία ζωῆς καί θανάτου²³. Ὁ Ξηροποταμηνός λόγιος μοναχός τοῦ 18^{ου} αἰῶνος, Καισάριος Δαπόντες (1714-1784) ὑπολογίζει τούς Νεομάρτυρες σέ περισσότερους ἀπό χιλίους. Γράφει χαρακτηριστικῶς: «Οἱ νεοφανεῖς ἅγιοι μάρτυρες εἶναι δέ ὑπέρ τούς χιλίους καί περισσότεροι, τῶν ὁποίων τά ὀνόματα ἄγνωστα εἰς ἐμέ, γνωστά δέ παρὰ τῷ Θεῷ, τῷ τά πάντα γινώσκοντι»²⁴.

Περί τά τέλη τοῦ 18ου αἰῶνος, ὁ λόγιος καί λίαν πεπαιδευμένος διδάχος τοῦ Γένους καί μετέπειτα Ἀρχιεπίσκοπος Χερσῶνος Εὐγένιος Βούλγαρης (1716-1806) σέ ἐπιστολή του πρὸς τόν ρωμαιοκαθολικό ὑποδιάκονο Πέτρο Κλαίρκιο ἀπαριθμεῖ τούς γνωστότερους Νεομάρτυρες, λέγων «Ἄλλ' οὗτοι δὴ μερίς βραχειά τίς ἐστι τοῦ τῶν νεοφανῶν Ἁγίων παρ' ἡμῖν κλήρου, δείγματος ἕνεκεν ἀπομνημονευθέντες σοι, πολλούς δέ ἴσθι παρὰ τούτους ὄντας»²⁵.

Ο Σπυρίδων Τρικούπης, λόγιος, πολιτικός και ιστοριογράφος του 19^{ου} αιώνα, αναφέρει ότι μετά την Έθνική παλιγγενεσία του 1821 «μόνη τῆ Κωνσταντινουπόλει ἐθυσιάσθησαν ἕως δεκακισχίλιοι Χριστιανοί, πολλοί ἐξωρίσθησαν, πάμπολλοι ἐδραπέτευσαν καί κατέφυγαν ὑπό τὴν γενναίαν καί φιλόχριστον περίθαλψιν τῆς Ρωσσίας εἰς ξένην γῆν ἀφανεῖς καί γυμνοί οἱ πρόην ἐπιφανεῖς καί βαθύπλουτοι... Ἐν τῷ μέσῳ τῶν δεσμῶν καί τῶν βασάνων, κατ' ἔμπροσθεν τῆς ἐπονειδίστου ἀγχόνης καί ὑπό τὴν ἀνθρωποκτόνον ἀξίνην, πολλοί ἐξ αὐτῶν παρωρμῶντο ν' ἀρνηθῶσι τὸν Χριστὸν πρὸς διαφύλαξιν τῆς ζωῆς των καί ἀπόλαυσιν πολλῶν ἄλλων ἐπιγείων ἀγαθῶν, ἀλλ' ὅλοι μέχρις ἑνὸς ἐπροτίμησαν τὰς βασάνους καί τὸν θάνατον»²⁶.

Τυπολογικῶς οἱ Νεομάρτυρες διακρίνονται σέ τέσσερις κατηγορίες²⁷. Στὴν πρώτη κατηγορία ἐντάσσονται ἐκεῖνοι πού μέ τὴν ὁμολογία τῆς πίστεώς τους προκάλεσαν τοὺς Ὀθωμανοὺς καί ὀδηγήθηκαν στό μαρτύριο. Οἱ νεομάρτυρες τῆς κατηγορίας αὐτῆς ὁμοιάζουν ἰδιαίτερος μέ τοὺς μάρτυρες τῆς πρώτης χριστιανικῆς περιόδου, οἱ ὅποιοι προσέρχονταν αὐτόκλητοι στό μαρτύριο. Ὅπως ἐκεῖνοι, ἔτσι καί αὐτοὶ πυρπολούμενοι ἀπὸ θεῖο πόθο ἔσπευδαν μέ χαρὰ στοὺς κρατοῦντες ἢ στοὺς δικαστές καί ἐδήλωναν ὅτι εἶναι χριστιανοί.

Στὴν δεύτερη κατηγορία Νεομαρτύρων ἐντάσσονται οἱ πρόην ἀρνησίχριστοι. Ὅρισμένοι χριστιανοὶ παρεσύρθησαν ἀπὸ ἐπιπολαιότητα, δειλία, βία, οἰκονομικά καί ἄλλα κίνητρα καί ἀλλαξοπίστησαν. Στὴ συνέχεια μετενόησαν γιὰ τὸ ἀμάρτημά τους καί ἐμαρτύρησαν ὡς χριστιανοί. Τὴν γνησιότητα τῶν μαρτύρων αὐτῶν χρειάσθηκε νά ὑπερασπισθοῦν οἱ συντάκτες τῶν βίων τους. Ἡ ἐπιστροφή τῶν ἀρνησιχρίστων στὴν πίστη συνοδεύεται συχνῶς καί μέ πόθο μαρτυρίου γιὰ τὸν Χριστό. Μεταξὺ τῶν Νεομαρτύρων ὑπάρχουν πολλὰ τέτοια παραδείγματα. Ὁ Νεομάρτυρας Ζαχαρίας ἀπὸ τὴν Ἄρτα εἶχε ἀρνηθεῖ τὸν Χριστό καί ζοῦσε ὡς Τοῦρκος στὴν Πάτρα. Διάβαζε ὅμως κρυφά τὸ βιβλίον «Ἀμαρτωλῶν σωτηρία», πού τὸν ὀδήγησε στὴν μετάνοια. Ἦταν δέ ἡ μετάνοια καί ἡ ἀγάπη του γιὰ τὸν Χριστό τόσο βαθειά, πού ἤθελε νά δώσει δέκα ζωές γιὰ τὸ

ὄνομά Του τό ἅγιον. Πολλοί ἀπό τήν κατηγορία αὐτή Νεομάρτυρες μετά τήν ἐπιστροφή τους στήν Ἐκκλησία συνδέθηκαν πνευματικῶς μέ τό Ἅγιον Ὅρος, ὡς ὁ ἅγιος ὀσιομάρτυς Γεδεών ὁ Καρακαλληνός ἐκ Καπούρης Μαγνησίας, ὅπου προετοιμάσθηκαν ἀπό τοὺς πνευματικούς ἀλειπτες γιά τό ἐκούσιο μαρτύριό τους. Τό μαρτύριο τῶν ἀρνησιθρήσκων ἀποκαθιστοῦσε στή συνείδηση τῶν πιστῶν τόν ἐκπεσόντα χριστιανό καί τοὺς ἐνίσχυε στήν πίστη. Γι' αὐτό ἄλλωστε οἱ μάρτυρες τῆς κατηγορίας αὐτῆς παρεκινοῦντο ἀπό τοὺς πνευματικούς τους νά μαρτυρήσουν στόν τόπο ὅπου ἀρνήθηκαν τό Χριστό καί νά ἐξαλείψουν τήν κηλίδα τῆς ἀποστασίας μέ τό αἷμα τους.

Στήν τρίτη κατηγορία ἀνήκουν οἱ Νεομάρτυρες πού ἐθανατώθηκαν ὡς ἐπαναστάτες κατά τῆς ὀθωμανικῆς κυριαρχίας. Σ' αὐτήν τήν κατηγορία ἀνήκαν κληρικοί, μοναχοί καί λαϊκοί πού ἐκατηγορήθηκαν γιά συμμετοχή σέ ἐπαναστατικά κινήματα ἐναντίον τῶν Τούρκων. Οἱ κατηγορίες αὐτές ἀποτελοῦσαν συνήθως τό πρόσχημα γιά τήν ἐνοχοποίηση. Σέ τέτοιου εἴδους προσχηματικές ἀφορμές ὀφείλονταν τά μαρτύρια τοῦ ἁγίου ἐνδόξου ἱσαποστόλου Κοσμᾶ τοῦ Αἰτωλοῦ, τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Γρηγορίου τοῦ Ε', τοῦ ἁγίου Σεραφεῖμ Φαναρίου κ.ἄ. . Ὁ μαρτυρικός τους θάνατος δέν στηριζόταν σέ ἀποδεδειγμένη ἐνοχη πολιτική πράξη, ἀλλά κυρίως στήν ἀρνήσή τους νά ἀλλαξοπιστήσουν καί νά τουρκέψουν. Τό ἴδιο ἰσχύει καί γιά πολλούς ἄλλους Νεομάρτυρες τῆς κατηγορίας αὐτῆς, πού ἐθανατώθηκαν κατά τήν ἐπανάσταση τοῦ 1821. Στό ὑπόμνημα τῶν νεοφανῶν ἱερομαρτύρων καί ὀσιομαρτύρων ἁγιορειτῶν πατέρων τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1821, πού συνέταξε ὁ μοναχός Δοσίθεος Κωνσταμονίτης, ἀναφέρεται ὅτι «καί οἱ νῦν θανατωθέντες ὑπό τῶν Τούρκων κατά τήν ἐπανάστασιν τῆς Ἑλλάδος, ἅγιοι εἰσι βεβαίότατα. Διότι ἠγωνίσθησαν ὑπέρ τῆς πίστεως τοῦ Χριστοῦ οἱ μακάριοι, καί οὕτως εἰς τὰς τιμωρίας αὐτάς ἐκοιμήθησαν»²⁸. Στήν θέσιν αὐτήν βεβαίως ὑπάρχει ἰσχυρός ἀντίλογος.

Τέλος, ὑπάρχουν καί Νεομάρτυρες πού προέρχονταν ἀπό τίς τάξεις τῶν Μωαμεθανῶν, οἱ λεγόμενοι ἐξ Ἀγαρηνῶν Νεομάρτυρες, ὡς οἱ ἅγιοι Κωνσταντῖνος ἐκ Καπούρης, Ἀχμέτ κ.λπ. . Ἡ προσέλευση

τῶν Μωαμεθανῶν στόν χριστιανισμό ἦταν ἐπικίνδυνη ὄχι μόνο γιά τούς ἴδιους, ἀλλά καί γι' αὐτούς πού τούς βοήθουσαν στό ἐγχείρημά τους.

Ἡ χορεία τῶν ἀγίων Νεομαρτύρων ἀποτελεῖ μία ἀνεκτίμητη εἰσέτι προσφορά τῆς Ἐκκλησίας στό ἰδανικό τῆς ἐλευθερίας καί τῆς πίστεως. Οἱ Νεομάρτυρες μέ τήν προσφορά τοῦ τιμίου αἵματός τους γιά τήν ἀγάπη τοῦ Χριστοῦ, ἀνεζωπύρωσαν τήν φλόγα τῆς θρησκευτικῆς, ἀλλά καί τῆς ἐθνικῆς συνειδήσεως τῶν ὑπόδουλων Ἑλλήνων καί ἐνέπνευσαν τήν ἐλπίδα τῆς καινούργιας ζωῆς καί ἐλευθερίας²⁹. Τό πνεῦμα τῆς αὐτοθυσίας τους παρεδειγμάτιζε τόν λαό, τόνωνε τό φρόνημά του καί ἐγιγάντωνε τό ἐθνικό καί θρησκευτικό του φρόνημα. Οἱ Νεομάρτυρες συγκράτησαν τήν χριστιανική πίστη στά δύσκολα χρόνια τῆς σκλαβιάς στούς Τούρκους καί μέ τό παράδειγμά τους ἐστήριξαν τόν χειμαζόμενο λαό³⁰. Μέσα στίς ἀφόρητες συνθήκες πού ζοῦσαν οἱ χριστιανοί στήν περίοδο τῆς τουρκοκρατίας, ὁ μόνος τρόπος γιά νά περισώσουν τήν θρησκευτική καί ἐθνική τους ἀξιοπρέπεια καί νά αισθανθοῦν τήν ἀνωτερότητά τους ἀπέναντι στόν βάρβαρο κατακτητή ἦταν ἡ θυσία τῶν Νεομαρτύρων. Ἀποκορύφωμα αὐτῆς τῆς ἀγάπης τῶν Νεομαρτύρων γιά τόν ἐρασιμότητα Νυμφίο Χριστό ἀποτελοῦσε τό θάρρος τους ἐνώπιον τοῦ θανάτου, τόν ὁποῖο ἀντιμετώπιζαν μέ χαροποῖό διάθεση, ἐπιθυμοῦντες τό «ἀναλῦσαι καί σύν Χριστῶ εἶναι»³¹. Ἡ πανθαύμαστη αὐτή γενναιότητά τους ἐνώπιον τοῦ θανάτου εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς βαθειᾶς πίστεώς τους στόν Ἀναστάντα Κύριο καί Σωτήρα μας Ἰησοῦν Χριστόν. Ὁ πιστός καί καθημαγμένος χριστιανικός λαός ἔβλεπε τό μαρτύριο ὡς τήν πιό συνταρακτική ἦττα τῶν τυράννων κατακτητῶν καί τήν μεγαλύτερη νίκη τῶν ἀδυνάτων, τῶν ταπεινῶν καί τῶν καταφρονημένων. Δέν πρέπει ὅμως νά λησμονοῦμε καί τήν μεγάλη σημασία πού εἶχε γιά τήν ἐπιβίωση τοῦ Γένους μας ἡ θυσία τῶν νεομαρτύρων. Οἱ Νεομάρτυρες ἦταν οἱ ὑπέρμαχοι τῆς ἐλευθερίας τῆς σκέψεως καί τῆς συνειδήσεως, οἱ προάγγελοι τῆς ἐθνικῆς ἀνεξαρτησίας, οἱ ἀτρόμητοι ἥρωες τῆς Ἐκκλησίας καί τῆς Πατρίδος. Δέν ἐλύγισαν καί ἐπλήρωσαν μέ τήν ἴδια τήν ζωή τους τήν ἄρνησή τους νά

ὑποταχθῶν στό θέλημα τοῦ κατακτητῆ. «Τό γένος τό ἀσθενές νῦν ἐθριάμβευσε τῶν δυναστῶν τάς ἀρχάς καί τάς ἐξουσίας τοῦ σκότους. Καί οἱ μάρτυρες λάμπουν ὡς ἥλιοι λαμπροί ἐν νυκτί τῆς δουλείας, ὡς ἄγκυραι στερεαί ἐν καιρῷ τρικυμίας»³² σημειώνει ὁ Ἅγιος Νικόδημος στό νέο μαρτυρολόγιό του.

Οἱ Νεομάρτυρες ὀδηγοῦνταν στό μαρτύριο μέ πολλούς καί διαφορετικούς τρόπους. Ἄφηναν ὑπέρ Χριστοῦ τήν τελευταία τους πνοή εἴτε πάνω στήν πυρά, εἴτε στήν ἀγχόνη, ἄλλοτε μέ ἀποκεφαλισμό³³, μέ ἐκδορά τοῦ σώματος, μέ ἐπίπονη ἀσιτεία, μέ ἐντοιχισμό, μέ σουβλισμό, μέ διάτρηση τῆς κεφαλῆς μέ καρφιά, μέ ἐξάρθρωση τῶν ἀρθρώσεων, μέ ἀκρωτηριασμό μέ σπάθη ἢ τσεκούρι, μέ στραγγαλισμό καί ἄλλα. Οἱ χριστιανοί παρακολουθοῦσαν τήν ἐκτέλεση τῆς θανατικῆς ποινῆς τοῦ μάρτυρος, ἡ ὁποία γινόταν ἀπό δήμιο τῆς μουσουλμανικῆς κοινότητος, προσευχόμενοι μυστικῶς μακρόθεν. Αἰσθανόταν τόν μάρτυρα δικό τους, τόν πόνο του ὡς πόνο τους καί θεωροῦσαν τήν μέχρι θανάτου ἀφοσίωσή του στήν χριστιανική θρησκεία ὡς νίκη τῆς πίστεώς τους³⁴.

Ἡ ἐξιστόρηση τῶν τελευταίων στιγμῶν τῶν Νεομαρτύρων εἶναι συγκινητική καί δείχνει συνήθως τήν βαθειά πίστη, τό ἀκλόνητο θάρρος, τήν ἐσωτερική εὐγένεια καί ἡρωϊσμό, τήν ἀταλάντευτη ἀφοσίωση καί τήν ὀλόθυμη προθυμία τους νά δεχθῶν τό μαρτύριο. Ἡ ὁμολογία τους συνήθως ἦταν ἀπλή. «Χριστιανός εἶμαι». Ὁ Μιχαήλ ὁ Πακνανᾶς ἄλλον λόγο δέν ἔλεγε παρά μόνον τό: «δέν τουρκίζω»³⁵. Ὁ ὀσιομάρτυς Δαμιανός ὁμολογοῦσε: «εἰς τήν πίστιν τῶν χριστιανῶν ἐγεννήθηκα καί εἰς αὐτήν θέλω νά ἀποθάνω»³⁶.

Οἱ μάρτυρες περιφρονοῦσαν τά βασανιστήρια, τά ὁποῖα θεωροῦσαν ὡς ἔκφραση ἀφοσιώσεώς τους στό Χριστό. Στούς βίους τῶν Νεομαρτύρων τονίζεται ιδιαίτερα τό θάρρος, ἡ εὐψυχία, ἡ καρτερία, ἡ ὑπομονή στίς ἀνακρίσεις καί στά βασανιστήρια. Ἡ ἐνοικοῦσα σ' αὐτούς θεία δύναμη τούς ἔκανε νά χαίρουν στά βασανιστήρια καί τήν παραμονή τους στή φυλακή νά τήν παρομοιάζουν μέ χαροποιό συμπόσιο. Στή φυλακή ὅπου ἦταν κρεμασμένη ἡ νεομάρτυς Κυράννα, σημειώνει ὁ συναξαριστής της,

συνέβησαν τά ἐξῆς συγκλονιστικά: «ὦ τοῦ θαύματος! Ἐξαφνα ἔλαμψε φῶς μέγα καταβαῖνον ἀπό τήν σκεπήν, ὡσάν ἀστραπή, τό ὅποιον περικυκλώνοντας τό σῶμα τῆς μάρτυρος, ἐξεχύθη καί εἰς ὄλην τήν φυλακήν καί ἐφώτιζεν αὐτήν ὡσάν νά ἔμπαινε μέσα ἥλιος, ἦταν δέ ἡ τετάρτη ἢ πέμπτη ὥρα τῆς νυκτός. Οἱ ἄλλοι φυλακισμένοι εἶδον τό φῶς καί οἱ τοῦρκοί ἐφώναζαν: «τό κρίμα τῆς πτωχῆς Ρωμιᾶς μᾶς ἔφθασε καί ἔπεσε ἀστραπή νά μᾶς καύση», ὁ δέ δεσμοφύλακας ἔτρεμεν ἀπό τόν φόβον ὅλος»³⁷.

Στούς βίους τῶν νεομαρτύρων σημειώνεται ἰδιαίτερος ἡ προθυμία τους νά πορευθοῦν στό μαρτύριο. Χρησιμοποιεῖται συχνά ἡ ἔκφραση «ἔτρεχαν μέ τό πρόσωπο λαμπρό». Ὁ Νικόλαος ὁ παντοπώλης πηγαίνοντας στό μαρτύριο ἦταν «ὅλος χαρά, χωρίς ποσῶς νά δειλιάση τόν θάνατον καί θαῦμα μέγα ἔδιδεν εἰς τούς παρόντας νά βλέπουν τήν αὐτοῦ προθυμίαν, ἐπειδή καί ἄστραπτεν τό πρόσωπόν του ἀπό τήν ἔνδοθεν φαιδρότητα τῆς ψυχῆς του. Καί ἀληθῶς ἐφαίνετο ὅτι εἰς γάμον ἐπήγαινε καί ὄχι εἰς θάνατον»³⁸.

Οἱ χριστιανοί κατέβαλλαν κάθε προσπάθεια προκειμένου νά ἀποκτήσουν τό τίμιο λείψανο τοῦ μάρτυρος καί νά τό ἐνταφιάσουν. Οἱ μουσουλμάνοι ὡστόσο φρόντιζαν μέ διάφορα μέσα εἴτε νά ἐξαφανίσουν τό μαρτυρικό σῶμα, καίγοντας αὐτό καί σκορπίζοντας τήν στάχτη του, εἴτε τό παρέδιδαν στούς χριστιανούς κατόπιν χρηματισμοῦ. Ὅταν οἱ χριστιανοί κατόρθωναν τελικῶς νά παραλάβουν τό πολυάθλο σῶμα τό ἐκήδευαν μέ βαθειά εὐλάβεια. Γιά τήν κηδεῖα τῶν Νεομαρτύρων ὑπῆρχε εἰδική πρὸς τοῦτο ἀκολουθία, συνταχθεῖσα ὑπό τοῦ Νικηφόρου ἱερομονάχου τοῦ Χίου³⁹, στήν ὁποία ἀντί τῆς λύπης ἐκφράζεται ἡ χαρά τῶν χριστιανῶν, γιατί οἱ «καλῶς ἀθλήσαντες» Χριστομάρτυρες ἔλαβαν τόν λαμπρόν στέφανον τοῦ μαρτυρίου τους ἀπό τόν Χριστό καί ἐνετάχθησαν στήν θριαμβεύουσα Βασιλεία τῶν οὐρανῶν. Δέν εἶναι λίγες οἱ φορές πού οἱ χριστιανοί ἔσπευδαν στόν τόπο μαρτυρίου τοῦ ἁγίου, γιά νά λάβουν ὡς εὐλογία τεμάχια ἀπό τά ἐνδύματα, ἢ τό σχοινί τῆς ἀγκύνης, ἢ χῶμα ποτισμένο μέ τό αἷμα τοῦ μάρτυρος, γιά νά τό ἔχουν ὡς φυλακτό, ὡς στήν περίπτωση τοῦ ἁγίου Νικήτα τῶν Σεργῶν.

Ο Άγιος Νικόδημος ό Αγιορείτης δίδει σαφή εξήγηση για ποιούς λόγους ό Θεός θέλησε νά ύπάρξουν και νά θυσιαστούν οί Νεομάρτυρες: Πρώτον «Διά νά είναι ανακαινισμός όλης τής όρθοδόξου πίστεως, δεύτερον, διά νά μένουν αναπολόγητοι έν ημέρα τής κρίσεως οί άλλόπιστοι, τρίτον, διά νά είναι δόξα μέν και καύχημα τής Άνατολικής Έκκλησίας, έλεγχος δέ και κατασχύνη τών έτεροδόξων, τέταρτον, διά νά είναι παράδειγμα ύπομονής εις όλους τούς χριστιανούς όπου τυραννούνται ύποκάτω εις τόν βαρύν ζυγόν τής αιχμαλωσίας, πέμπτον δέ και τελευταϊον, διά νά είναι θάρρος και παρακίνησης εις τό νά μιμηθούν διά τοϋ έργου τό μαρτυρικόν τους τέλος και όλοι μέν οί χριστιανοί οί κατά περιστάσιν εις τό μαρτυρησαι αναγκαζόμενοι, έξαιρέτως δέ και μάλιστα όσοι έφθασαν νά άρνηθούν πρότερον τήν όρθόδοξον πίστιν»⁴⁰.

Η ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΗ ΚΑΙ ΕΟΡΤΟΛΟΓΙΚΗ ΤΙΜΗ ΤΩΝ ΝΕΟΜΑΡΤΥΡΩΝ

Χαρακτηριστικό στοιχείο τής περί τών Νεομαρτύρων ιεράς παραδόσεως είναι ή άμεση ένταξή τους στό χριστιανικό έορτολόγιο, προς έπιβεβαίωση τής αγιότητάς τους, στηριγμό τοϋ λαοϋ τοϋ Θεοϋ και ανάδειξη τοϋ ιεραποστολικοϋ πνεύματος τής Έκκλησίας προς τούς άπίστους⁴¹. Η Χρυσοστομική φωνή ότι «αί τών μαρτύρων έορταί οϋκ έν τή περιόδω τών ήμερών μόνον, αλλά και τή γνώμη τών έπιτελούντων κρίνονται... τιμή γάρ Μάρτυρος, μίμησις μάρτυρος»⁴², γίνεται ιδιαίτερος επίκαιρη μέ τους Νεομάρτυρες τής Τουρκοκρατίας⁴³ σέ οποιαδήποτε κατηγορία κι αν ανήκουν αυτοί, είτε δηλαδή προέρχονται από Μουσουλμάνους πού άσπασθηκαν τόν Χριστιανισμό, είτε μαρτύρησαν μέ άφορμή κάποια πολιτική έξέγερση, είτε έπεδίωξαν έκουσίως τό μαρτύριο από τήν μεγάλη αγάπη των προς τόν Χριστό, είτε προήρχοντο έξ άρνησιχρίστων⁴⁴.

Τίς έορτολογικές πληροφορίες για τους Νεομάρτυρες μπορούμε νά τίς αναζητήσουμε σέ πηγές τοϋ 16ου, 17ου και κυρίως 18ου και 19ου αιώνος, τίς όποιες έχει μελετήσει και προβάλλει ή σύγχρονη έπιστημονική έρευνα. Ο μοναχός Παχώμιος Ρουσάνος για

παραδειγμα, ἐξέχουσα μορφή τοῦ 16ου αἰῶνος ἀπό τήν Ζάκυνθο, θέλοντας νά καλύψει τοπικές λειτουργικές ἀνάγκες, συνέταξε ἀκολουθία πρὸς τιμὴν τῶν ἐν Στροφᾶσιν ἀναιρεθέντων ἁγίων Πατέρων, πού μαρτύρησαν στίς 26 Ἰουλίου τοῦ 1537⁴⁵. Ὁ Μανουήλ Κορίνθιος ἐπίσης, ὁ μέγας Ρήτωρ καί χαρτοφύλαξ τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας⁴⁶ κατὰ τὸν 16ο αἰῶνα (†1531), συνέταξε ἀκολουθία πρὸς τιμὴν ἑνὸς ἐκ τῶν παλαιότερων Νεομαρτύρων, τοῦ ἁγίου Μάρτυρος Ἰωάννου τοῦ ἐν Σέρραις μαρτυρήσαντος κατὰ τὸ δεύτερο ἥμισυ τοῦ 15ου αἰῶνος. Ἡ διὰ πυρὸς ἄθλησις τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τιμᾶται ἀπό τήν Ἐκκλησία τῶν Σερρῶν τοπικῶς τήν 12ην Μαΐου⁴⁷ ἐκάστου ἔτους.

Ὁ σοφώτατος Γεώργιος Κορέσσιος, λόγιος τοῦ 17ου αἰῶνος ἀπό τήν Χίο, ἀμέσως μετὰ τὸ μαρτύριο τοῦ Θεοφίλου τοῦ Ζακυνθίου, πού ἐμαρτύρησε στή Χίο τήν 24ην Ἰουλίου τοῦ ἔτους 1635, συνέταξε ἀκολουθία πρὸς τιμὴν του, ἡ ὁποῖα καί ψάλλεται κατ' ἔτος στὸν ἐν Χίῳ Ναὸ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου⁴⁸. Στή Χίο ἐπίσης τήν 21η Ἰουνίου τοῦ 1732 ἐμαρτύρησε καί ὁ μεγαλομάρτυς τοῦ Χριστοῦ Νικήτας ὁ Νισύριος, τοῦ ὁποῖου ἡ Ἀκολουθία γράφτηκε ἀμέσως μετὰ ἀπὸ τὸν Ἀθανάσιο Ἰβηρίτη, *«αὐτόπτην τῶν ἀθλητικῶν ἀγῶνων γενόμενον»*⁴⁹. Τὰ δύο αὐτὰ γεγονότα ἀναφέρει ὁ ἅγιος Ἀθανάσιος ὁ Πάριος στήν περί Νεομαρτύρων πραγματεία του, πρὸς τεκμηρίωση τῆς ἀληθείας ὅτι οἱ Νεομάρτυρες στή συνείδηση τοῦ λαοῦ ἀναγνωρίζονται ὡς ἅγιοι εὐθύς ἀμέσως μετὰ τὸ μαρτύριό των *«χωρὶς καμμίαν ἄδειαν τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας»*. Αὐτό, σημειώνει ὁ ἴδιος, τὸ νά τιμῶνται δηλαδή καί νά πανηγυρίζονται οἱ καλῶς ἀθλήσαντες, δέν εἶναι μόνον δίκαιον *«ἀλλὰ ἀκόμα εἶναι καί λυσιτελέστατον, ὡσάν ὁπού ἡ τοιαύτη τιμὴ θερμαίνει τὰς ψυχὰς τῶν πιστῶν, καί διεγείρει πρὸς μίμησιν»*⁵⁰.

Τὰ παραδείγματα ἄμεσης ἀναγνωρίσεως καί ἑορτασμοῦ τῶν Νεομαρτύρων εἶναι πολλά, ἔστω καί ἂν κάποιοι ἐξ αὐτῶν ἀνεγνωρίσθησαν ἐπισήμως ὡς ἅγιοι, μέ Πατριαρχικὴ Πράξη, πολὺ ἀργότερον. Ὁ σεπτὸς Ἱερομάρτυς Κοσμᾶς ὁ Αἰτωλὸς ἀνεγνωρίσθη ὡς ἅγιος τὸν Ἀπρίλιο τοῦ 1961, ἐνῶ μνημονεύεται τόσο ἀπὸ τὸν Ἅγιο Νικόδημο στό Νέο Μαρτυρολόγιο⁵¹, ὅσο καί στό Μηναιῖο τοῦ 1843⁵². Οἱ πέντε ἐπίσης πολυάθλοι Νεομάρτυρες τῆς Σαμοθράκης,

Ἐμμανουήλ, Θεόδωρος, Γεώργιος, Μιχαήλ καί Γεώργιος, πού ἐμαρτύρησαν τό ἔτος 1835, ἐπισήμως ἀνεγράφησαν στίς ἀγιολογικές δέλτους ἀπό τό Οἰκουμενικό Πατριαρχεῖο στίς 17 Μαΐου τοῦ 1985. Σήμερα τιμῶνται τήν Κυριακή τοῦ Θωμᾶ μέ ἐπίκεντρο τόν Καθεδρικό Ναό τῆς Σαμοθράκης. Τό μαρτύριό τους ὅμως καί ἡ πρώτη ἀκολουθία τους συντάχθηκαν ἀπό τόν Ἄγιορείτη μοναχό ὑμνογράφο Ἰάκωβο Νεασκητιώτη⁵³, τό ἔτος 1843, καί πρωτοεκδόθηκε τό ἔτος 1941⁵⁴. Ἡ δεύτερη Ἀκολουθία τῶν ἁγίων εἶναι τοῦ μοναχοῦ Γερασίμου Μικραγιαννανίτου καί ἐκδόθηκε τό ἔτος 1970⁵⁵.

Εἶναι ἀλήθεια ὅτι τό ἐκπληκτικό φαινόμενο τῶν καλλινίκων Νεομαρτύρων τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ, ἐκτός ἀπό τήν ἀναχαίτιση τοῦ ἐξισλαμισμοῦ καί τόν ἐπιστηριγμό τοῦ ὀρθοδόξου λαοῦ στήν πίστη τῶν Πατέρων του, συνέβαλε τά μέγιστα καί στόν ἐμπλουτισμό τοῦ χριστιανικοῦ ἐορτολογίου, στό ζωντάνεμα τῆς θείας λατρείας, τῆς μόνης λαοσύναξης πού, ὅπως εὐστοχα ἔχει γραφεῖ, «δέν νεκρώθηκε ποτέ σέ ὅλη τήν διάρκεια τῆς δουλείας, προσέφερε τήν δυνατότητα κοινωνικοῦ μετασχηματισμοῦ τῆς θυσίας τῶν Νεομαρτύρων καί δυναμικῆς ἀξιοποιήσεως ὑπέρ τοῦ γένους»⁵⁶.

Ἡ ἄμεση, ὅπως ἀναφέραμε, ἀναγνώρισις τῶν Νεομαρτύρων ὡς ἁγίων ἀπό τό πλήρωμα τῆς Ἐκκλησίας, «ἄνευ κανονικῆς διαγνώσεως τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας»⁵⁷, συνετέλεσε ὥστε νά ἀναπτυχθεῖ σέ τοπικό κυρίως ἐπίπεδο, ἡ ὑπέρ αὐτῶν ἐτησία λατρευτική τιμή καί μνήμη τους κατά τήν ἡμέρα τῆς μαρτυρικῆς τελειώσεώς τους ἢ τῆς ἀνακομιδῆς τῶν ἱερῶν λειψάνων τους ἢ καί τῆς ἀναμνήσεως ἀκόμη θαυμαστῶν γιά τήν σωτηρία μιᾶς πόλεως γεγονότων. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αὐτό τοῦ Νεομάρτυρος Θεοδώρου τοῦ Βυζαντίου στήν Μυτιλήνη, ὁ ὁποῖος ἐξ ἐξωμοτῶν προερχόμενος, ἐμαρτύρησε διά ἀπαγχονισμοῦ, μετά ἀπό φρικτά βασανιστήρια, στίς 17 Φεβρουαρίου τοῦ ἔτους 1795. Ἀναγνωρίσθηκε εὐθύς μετά τό μαρτύριό του καί ἡ μνήμη του ἐξήρθη ἰδιαίτερος ἔναντι ἄλλων τοπικῶν ἁγίων Νεομαρτύρων, χάρις στήν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως καταγωγή του, ἀλλά καί στήν σύνδεσή του μέ

τούς Κολλυβάδες, οί όποιοι καί τόν προέβαλαν⁵⁸. Αλείπτης του άλλωστε ήταν ό Άγιος Μακάριος ό Νοταράς⁵⁹.

Η πρώτη άκολουθία για τόν Άγιο Θεόδωρο γράφτηκε πολύ ένωρίς, μεταξύ τών έτών 1795-1797, καί εΐναι έργο τριών ύμνογράφων, του Νικηφόρου του Χίου (Μικρός Έσπερινός), του Άγίου Νικοδήμου του Άγιορείτου (τροπάρια Μεγάλου Έσπερινού καί Όρθρου). Ο δεύτερος Κανόνας του Όρθρου εΐναι ποίημα του Μιχαήλ Εύμορφοπούλου, συνεργάτου του Άγίου Νικοδήμου⁶⁰. Η έν λόγω Άκολουθία, όπως καί άλλες, κυρίως Παρακλητικοί Κανόνες, πού συντάχθηκαν από τόν Άγιορείτη ύμνογράφο Ιάκωβο Νεασκητιώτη, τή προτροπή του άδελφου του Άγίου Θεοδώρου, πρώην Άδριανουπόλεως Γρηγορίου, πού έφησύχαζε στην Ίερά Μονή Βατοπαιδίου από τό 1840⁶¹, τά θαύματα πού μαρτυρούνται μέ τόν αίματόβρεκτο χιτώνα του, ή μετά από τρία χρόνια (1798) εύρεσις του άκεραίου λειψάνου του, ή ιστόρησης τής μορφής του έντός καί έκτός Μυτιλήνης, καθώς επίσης τό θαύμα τής καταπαύσεως τής πανώλους (1832 ή 1836) πού έβασάνιζε τό λαό τής Λέσβου, συνετέλεσαν ώστε ή τιμή του Άγίου Θεοδώρου του Βυζαντίου νά λάβει έξαιρετικές διαστάσεις καί νά επεκταθεί καί έκτός τής Λέσβου, όπως για παράδειγμα στό Άγιον Όρος⁶².

Η λιτάνευσις τών ιερών λειψάνων Νεομαρτύρων, ή εικονογράφησις τους⁶³, ή έκδοσις Άκολουθιών, μέ τήν μορφή «φυλλάδας», πού συνέγραψαν αξιόλογοι ύμνογράφοι, όπως π.χ. οί Μανουήλ ό Μέγας ρήτωρ, Θεόδωρος Αγαλλιανός (15ος αι.), Ιουστίνος Δεκάδουος (16ος αι.), Μελέτιος Συρίγος καί Ιωάννης Καρυοφύλλης (17ος αι.), Καισάριος Δαπόντες, Νικόλαος Κύρκου ή Τζαρτζούλης (18ος αι.), Νικηφόρος ό Χίος (19ος)⁶⁴, δίδουν τήν εικόνα τής λειτουργικής διαστάσεως καί τής έορτολογικής τιμής τών Νεομαρτύρων.

Πρός τήν κατεύθυνση αυτή καθοριστική εΐναι καί ή συμβολή τών σέ χειρόγραφο ή έντυπη μορφή Νεομαρτυρολογικών Συλλογών, μέ τά Μαρτύρια – βιογραφικά Συναξάρια καί τίς Άκολουθίες πολλών Νεομαρτύρων. Ένδεικτικώς μνημονεύουμε τήν Συλλογή του λογοθέτου τής Μεγάλης Έκκλησίας Ιωάννου Καρυοφύλλη

(1693), πού ὑπάρχει σέ κώδικα τοῦ 18ου αἰῶνος στή Νέα Σκῆτη τοῦ Ἁγίου Ὁρους καί περιέχει τὰ Συναξάρια δώδεκα Νεομαρτύρων πού ἐμαρτύρησαν στήν Κωνσταντινούπολη ἀπό τό 1650 ἕως τό 1683⁶⁵. Ἀνάλογη συλλογή εἶναι καί τοῦ παπα-Ἰωνᾶ Καυσοκαλυβίτη (18ος αἰ.), πού σώζεται σέ κώδικα τῆς Σκῆτης τῶν Καυσοκαλυβίων μέ ἀναφορά σέ 38 Νεομάρτυρες, γνωστούς καί ἀνωνύμους, πού ἐμαρτύρησαν ἀπό τόν 16ο ἕως τό πρῶτο ἥμισυ τοῦ 18ου αἰῶνος⁶⁶.

Οἱ δύο ὡς ἄνω Συλλογές, ὅπως καί ἄλλες μεταξύ τῶν ὁποίων καί αὐτή τοῦ λογίου μοναχοῦ τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Ξηροποτάμου, Καισαρίου Δαπόντε (1713-1784)⁶⁷, ἀπετέλεσαν βασική πηγή γιά τήν ἀπό τούς Ἁγίους, Μακάριο Νοταρᾶ (1731-1805) καί Νικόδημο Ἁγιορείτη (1749-1809) σύνταξη τῆς ἔντυπης μορφῆς τοῦ Νέου Μαρτυρολογίου, πού πρωτοεκδόθηκε τό 1799⁶⁸ καί περιλαμβάνει 87 μαρτύρια Νεομαρτύρων ἀπό τό 1492 ἕως τό 1796 καί πέντε ἀκολουθίες⁶⁹.

Τό Νέο Μαρτυρολόγιον ἀποτελεῖ πράγματι σταθμό στήν περί τῶν Νεομαρτύρων ἐκδοτική παραγωγή καί ἔχει δώσει ἀφορμή γιά πολλές περί τοῦ θέματος μελέτες. Στό προοίμιό του ἰδιαίτερως, πέραν τῶν ἄλλων, ἀναδεικνύει καί τούς βαθύτερους λόγους τῆς λειτουργικῆς διάστασης τῶν Νεομαρτύρων καί τοῦ ἐτησίου ἑορτασμοῦ των. « αἱ λοιπόν, ᾧ νέοι τοῦ Χριστοῦ καί πολυάθλοι Μάρτυρες –γράφει- τί νά σᾶς ὀνομάσωμεν... πύργους τῆς εὐσεβείας; φύλακας τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ; μυρίπνοα ἄνθη καί ρόδα τοῦ παραδείσου, βεβαμμένα μέ τό ἴδιον αἷμά σας; προστάτας; βοηθοῦς; σωτήρας κοινούς πάντων τῶν ὀρθοδόξων; καί τίποτε δέν σφάλλομεν· πολλά καί ἄλλα εἶναι τὰ ὀνόματά σας... Διά τοῦτο καί ἡμεῖς συστειλάντες τὰ ἐγκώμια μέ σιωπήν καί ἄκραν εὐλάβειαν, προσκυνοῦμεν τὰ ἅγια λείψανα, παρομοίως καθῶς προσκυνοῦμεν καί τῶν παλαιῶν Μαρτύρων τὰ λείψανα· ἀσπαζόμεθα τό ἱερόν σας πρόσωπον καί τήν τιμίαν κεφαλὴν σας τήν ὁποίαν ὁ Χριστός νοητῶς ἐστεφάνωσεν... οὐδέ παραιτούμεθα νά παίρνωμεν ἀπό τὰ ἱμάτιά σας καί ἀπό ὅσα ἐστάθησαν ὄργανα τοῦ Μαρτυρίου σας καί νά κρατῶμεν ταῦτα ὡς φυλακτῆρια ἐπάνω μας· πιστεύομεν γάρ, ὅτι διά πάντων τούτων ἀγιαζόμεθα καί εἰς τὰ σώματα καί εἰς τὰς ψυχάς μας... οὐ

μόνον δέ ταῦτα προσκυνοῦμεν καί σεβόμεθα, ἀλλά καί τὰς ἀγίας σας εἰκόνας ἱστοροῦμεν καί σχετικῶς ἀσπαζόμεθα, ἀναφέροντες τήν τιμήν δι' αὐτῶν εἰς ἐσᾶς τὰ πρωτότυπα, καί τὰς ἐτησίας ὑμῶν ἑορτάς καί μνήμας ἐπιτελοῦμεν, ὅτι μνήμη μαρτύρων ἀγαλλίαμα τοῖς φοβουμένοις τόν ὕριον»⁷⁰.

Ἐκχωριστή σημασία γιά τήν μελέτη τοῦ ἐξεταζομένου θέματος ἔχει καί ἡ ἀπό τόν ἅγιο Νικόδημο τόν Ἁγιορείτη συντεθεισα καί ἐνταχθεῖσα στό Νέο Μαρτυρολόγιο «Ἀκολουθία πάντων τῶν νεοφανῶν Μαρτύρων τῶν μετά τήν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως μαρτυρησάντων, ὧν τινες οἱ ὀνομαστότεροι ἐνταῦθα περιέχονται, καί ὅτε τις βούλεται τήν μνήμην τούτων ἐπιτελείτω»⁷¹. Στήν Ἀκολουθία αὕτη ἀναφέρονται συνολικῶς 84 Νεομάρτυρες, 17 τοῦ 16ου αἰῶνος, 31 τοῦ 17ου καί 36 τοῦ 18ου αἰῶνος. Πρόθεσις τοῦ ὑμνογράφου εἶναι νά ἀναδείξει τήν κοινή λειτουργική μνήμη τῶν νεοφανῶν μαρτύρων καί νά προβάλλει τόν χριστοκεντρικό χαρακτήρα τοῦ μαρτυρίου. «Οὗτοι γάρ, οἱ καρτερόψυχοι –σημειώνει στόν πρό τοῦ Συναξαρίου οἶκο – τῆ τοῦ Χριστοῦ δυνάμει θωρακισθέντες, πάντα τὰ τοῦ βίου τερπνά, ὡς σκύβαλα ἐλόγισαντο· καί σαρκός μηδόλως φεισάμενοι, εἰς τό στάδιον τῆς ἀθλήσεως ἀπεδύσαντο, τήν μέν τῶν Ἀγαρηνῶν ἀσέβειαν θριαμβεύσαντες, τήν δέ τοῦ Χριστοῦ πίστιν ἐν παρρησίᾳ ἀνακηρύξαντες»⁷².

Στίς μέρες μας εἶναι γεγονός ὅτι τό ἐνδιαφέρον γιά τούς Νεομάρτυρες, ἐπιστημονικό καί πνευματικό εἶναι ἰδιαίτερος μεγάλο. Συλλογές π.χ. Συναξαρίων καί Ἀκολουθίες τοπικῶν Νεομαρτύρων⁷³, στόν τύπο τοῦ Νέου Λειμωναρίου τῶν Κολλυβάδων⁷⁴, ἔχουν δεῖ τό φῶς τῆς δημοσιότητος τίς τελευταῖες δεκαετίες. Χαρακτηριστικά παραδείγματα, τό Νέον Χιακόν Λειμώναριον, τό Εὐρυτανικόν Λειμώναριον καί τό Λεσβιακόν Λειμώναριον ἢ Λεσβιακή Ἁγιολογία⁷⁵. Στήν ἐνότητα αὕτη μποροῦμε νά ἐντάξουμε καί τόν «Μέγα Συναξαριστή» τοῦ Κωνσταντίνου Δουκάκη, τόν «Συναξαριστή» τοῦ Βίκτωρα Ματθαίου, καθὼς ἐπίσης καί τόν «Συναξαριστή Νεομαρτύρων (1401-1900), ἔκδοσις τῆς Ὁρθοδόξου Κυψέλης, Θεσσαλονίκη 1984»⁷⁶.

Ευρέσεις επίσης ιερῶν λειψάνων καί ἀνακομιδές ἢ μετακομιδές λειψάνων Νεομαρτύρων ἔχουν συμβάλει στή δημιουργία νέων ἑορτῶν καί τήν προβολή τῆς τοπικῆς Ἀγιολογίας. Μνημονεύουμε τήν ἑορτή πού ἀπό τό 1936 ὁ μακαριστός Μητροπολίτης Μυτιλήνης Ἰάκωβος καθιέρωσε νά γίνεται τήν Δ΄ Κυριακή ἀπό τοῦ Πάσχα, εἰς ἀνάμνησιν τῆς ἀπό τοῦ Ἁγίου Θεοδώρου τοῦ Βυζαντίου διασώσεως τῆς πόλεως ἀπό τήν πανώλη κατά τό ἔτος 1832. Πρός τοῦτο ὁ ἐν λόγῳ φιλάγιος Ἱεράρχης συνέταξε εἰδική Ἀκολουθία καί συνέδεδεσε τήν νέα ἑορτή μέ τήν ἀνακομιδή τῶν λειψάνων τοῦ Νεομάρτυρος⁷⁷. Ἡ μέ θαυματουργικό, ἐπίσης, τρόπο ἀνεύρεσις τῶν χαριτοβρύτων λειψάνων τῶν ἁγίων Ραφαήλ, Νικολάου καί Εἰρήνης στή Θέρμη τῆς Λέσβου ἐκτόξευσε τήν φήμη καί τήν λειτουργική τους τιμή καί πέραν τῶν ὁρίων τῆς τοπικῆς Ἐκκλησίας⁷⁸. Σχετικῶς προσφάτως, στίς 8 Φεβρουαρίου τοῦ 2012, ἀνευρέθησαν τά ἱερά λείψανα τῆς ἁγίας Νεοπαρθενομάρτυρος Ἀκυλίνης - Ἀγγελίνης τῆς Ζαγκλιβερινῆς (†27 Σεπτ. 1764) στόν αὐλίο χῶρο τοῦ Ἱεροῦ Ναοῦ Παμμεγίστων Ταξιαρχῶν Ὁσσης, ὡς καί ἐνωρίτερον τῆς ἁγίας Κυράνης⁷⁹.

Νέες Ἀκολουθίες γιά τούς Νεομάρτυρες δημιουργοῦνται καί στίς μέρες μας ἀπό συγχρόνους ὑμνογράφους, ὅπως εἶναι π.χ. ὁ μακαριστός λογιώτατος μοναχός Γεράσιμος Μικραγιαννανίτης⁸⁰. Κάποιες ἀπό τίς Ἀκολουθίες αὐτές ἔχουν ἐνταχθεῖ στά Μηναιῖα τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας, ὅπως π.χ. στό Μηναιῖο τοῦ Αὐγούστου στό τέλος παρατίθεται ἡ ἀκολουθία τοῦ Νεομάρτυρος ἁγίου Κοσμᾶ τοῦ Αἰτωλοῦ. Σημαντική γιά τόν ἑορτασμό τῶν Νεομαρτύρων στίς μέρες μας εἶναι καί ἡ ἀνέγερσις Ἱερῶν Ναῶν, ὅπως τῆς Ἁγίας Ἀκυλίνης στήν ὁποία ἀναφερθήκαμε, τοῦ Ἁγίου Νικήτα τοῦ Νέου, συμπολιούχου τῶν Σερρῶν, πού ἐμαρτύρησε τό βράδυ τοῦ Μεγάλου Σαββάτου τοῦ ἔτους 1808 καί ἀπό τό 1987 τιμᾶται πανδήμως τήν Κυριακή τοῦ Ἀντίπασχα (τοῦ Θωμᾶ)⁸¹, στόν ἰδικόν του πλέον οἶκο, τοῦ ἁγίου Νεομάρτυρος Γεωργίου τοῦ ἐν Ἰωαννίνοις κ.ἄ.

Ὅλα τά παραπάνω, ἐκδόσεις Ἀκολουθιῶν καί Λειμωναρίων, ἀνεγέρσεις Ἱερῶν Ναῶν, ἀνακομιδές λειψάνων, κάθε πρωτοβουλία τῶν ἑκασταχοῦ τοπικῶν Ἐκκλησιῶν γιά τόν ἑορτασμό τῶν

Νεομαρτύρων, συνιστοῦν μία συνέχεια τῆς ζωῆς τῆς Ἐκκλησίας καί ἐκφράζουν τήν θεολογική ἐνότητα παλαιῶν καί νέων Μαρτυρολογίων, καθ' ὅσον οἱ Μάρτυρες κάθε ἐποχῆς ἀνήκουν στήν Ἐκκλησία καί διατρανώνουν τό ἴδιο μήνυμα, ὅτι «*Μαρτύρων θάνατος οὐκ ἔστι θάνατος, ἀλλά ζωή πέρασ οὐκ ἔχουσα*»⁸².

Ἡ ἐπιβίωση τοῦ χριστιανισμοῦ μέσα στά ζοφερά χρόνια τῆς ὀθωμανικῆς σκλαβιάς εἶχε ἀνάγκη ἀπό νέους μάρτυρες τῆς πίστεως. Μέ τό παράδειγμά τους, οἱ πανένδοξοι Νεομάρτυρες, μετέδιδαν στό Γένος τό μήνυμα τῆς προσηλώσεως στήν ἀγία ὀρθόδοξο χριστιανική πίστη, λειτουργοῦσαν ἐποικοδομητικῶς, παιδευτικῶς, συσπειρωτικῶς καί παραδειγματικῶς στίς συγκεκριμένες συνθήκες τῆς ἐποχῆς. Γί' αὐτό καί ἡ Ἐκκλησία εὐλογοῦσε, ἐνίσχυε καί ὑποβοηθοῦσε τήν κλίση τους καί τήν πορεία πρὸς τό ἐκούσιο μαρτύριό τους. Ὁ Ἅγιος Νικόδημος ὁ Ἁγιορείτης ἀποκαλεῖ τοὺς νέους Χριστομάρτυρες «*ἀγγέλους, ποταμούς, ἰατρούς, πύργους τῆς εὐσεβείας, φύλακας τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ, μυρίπνοα ἄνθη καί ρόδα τοῦ παραδείσου, προστάτας, βοηθοῦς, σωτῆρας κοινούς πάντων τῶν ὀρθοδόξων*». Δικαίως ἡ ἀγία Ἐκκλησία μας ψάλλει στήν μνήμη τους: «*Χαίροις Νεομαρτύρων πληθύς· πιστῶν ἢ δόξα, καί χαρά καί καλλώπισμα· οἱ πάντων ἀρνησιχρίστων, ὑπογραμμοὶ θαυμαστοί· ὁ στρατός ὁ νέος τοῦ Παντάνακτος· χορός νεοσύλλεκτος· τά νεόσφακτα πρόβατα, συνειλεγμένα, ἀπό χρόνου ἀλώσεως· οἱ τῆς πίστεως, πρόμαχοί τε καί φύλακες· πρέσβεις οἱ ἀκαταίσχυντοι· οἱ χρόνοις μέν ἔσχατοι, καί παλαιοὶ ταῖς βασάνοις· ὑπομονῆς στήλαι ἔμψυχοι. Χριστόν δυσωπεῖτε, ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν δοθῆναι τό μέγα ἔλεος*»⁸³. Οἱ Νεομάρτυρες ἀπετέλεσαν γιά τήν Ἐκκλησία μας ἀλλά καί γιά τό Γένος μας μία ἐξαιρετική εὐλογία τοῦ Θεοῦ. Ἡ πανθαύμαστη θυσία τους λειτούργησε ἀφυπνιστικῶς καί λυτρωτικῶς γιά τίς καταρρακωμένες χριστιανικές συνειδήσεις, ἀλλά καί ὡς ἓνα ἠχηρό ἐγερτήριο σάλπισμα πρὸς τό ὑπόδουλο Γένος. Στό πρόσωπό τους καί κυρίως στήν γενναία ἕως τέλους προσήλωσή τους στήν ἀγία πίστη τοῦ Χριστοῦ, ὁ καθημαγμένος Ἕλληνας εἶδε ἐπίσης καί τήν συνέχεια καί τήν ἀνάσταση τοῦ ἀδούλωτου ἐθνικοῦ του φρονήματος, πού διαχρονικῶς ἀντιστάθηκε ἀποτελεσματικῶς σέ

κάθε λογῆς βαρβαρότητα. Ἡ Ἐκκλησία καί τό Γένος ὀφείλουν αἰώνια εὐγνωμοσύνη στούς νέους αὐτούς μάρτυρες, πού περισκέπουν ἀγιαστικῶς, φιλοστόργως, ἀφυπνιστικῶς καί διδακτικῶς τήν ζωή μας μέ τίς ἅγιες πρός Θεόν πρεσβεῖες τους.

Πρῖν κατακλείσω ὁμως τήν παροῦσαν ἀτελῆν μου εἰσήγησιν καί ζητήσω τήν συγγνώμη σας γιά τήν κόπωση πού ἀκουσίως σᾶς προκάλεσα, θά ἤθελα ἐπιλογικῶς νά τονίσω ὅτι Νεομάρτυρες ἔχομεν καί σήμερον σ' ὀλόκληρον τόν κόσμον, ἔνεκα κυρίως τοῦ ἀκραίου ἰσλαμικοῦ φονταμενταλισμοῦ, πού μέ βαρβαρότητα ἐπιτίθεται καί πάλιν ἐναντίον τῆς ἀγίας χριστιανικῆς πίστεώς μας. Στό ἐγγύς ἐπίσης, ἱστορικό παρελθόν, ἄθεα καί ἀντίθεα συστήματα καί ἰδεολογίες, κυρίως στίς χῶρες τοῦ λεγομένου ὑπαρκτοῦ σοσιαλισμοῦ καί ἀλλαχοῦ, ἔβαλαν μέ σφοδρότητα ἐναντίον τῆς ἀγίας Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, πλουτίζοντας τό νοητό οὐράνιο στερέωμα μέ νέους μάρτυρες, οἱ ὅποιοι ὑπέστησαν πολυώδυνα βάσανα, ἐξορίες, ἀτιμώσεις, ἐξευτελισμούς καί πικρόν θάνατον γιά χάριν τοῦ Χριστοῦ καί τοῦ Εὐαγγελίου Του. Καθώς δέ τό μυστήριον τῆς ἀνομίας ἐνεργεῖται ἀπροκαλύπτως στίς ὄντως ἀποκαλυπτικές ἡμέρες μας, φρόνιμον εἶναι, ἀδελφοί καί πατέρες, νά εἴμεθα ἔτοιμοι, γρηγοροῦντες καί νήφοντες «ἐν ὑπομονῇ καί πίστει», γιά ὅσα ἡ ἀγάπη καί ἡ πρόνοια τοῦ ἀγίου Θεοῦ ἐπιτρέψει νά συμβοῦν στόν ταρασσόμενο καί κλυδωνιζόμενο κόσμο μας στό ἐγγύς ἢ στό ἀπώτερο μέλλον, ἐνισχυόμενοι, φωτιζόμενοι καί ἀγιαζόμενοι ὑπό τοῦ θείου τῆς Ἐκκλησίας μας Δομήτορος, τοῦ «πιστοῦ καί ἀληθινοῦ μάρτυρος»⁸⁴, Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, λέγοντος: «Ἴδού, ἔρχομαι ταχύ· κράτει ὃ ἔχεις, ἵνα μηδεῖς λάβῃ τόν στέφανόν σου»⁸⁵ καί γίνου πιστός ἄχρι θανάτου καί δώσω σοι τόν στέφανον τῆς ζωῆς»⁸⁶. Γένοιτο. Σᾶς εὐχαριστῶ.

¹ Ιω. 14, 21.

² Μάρτυρες δέν ἦταν μόνον ὅσοι ὑπέστησαν βασανιστήρια καί θανατώθηκαν ἀπό ἄλλοθρήσκους, ἀλλά καί ὅσοι ἔδωσαν μαρτυρία γιά τήν πίστη τους στόν Θεό. Θ. Μπεράτης, *αλλίνικοι Μάρτυρες*, Ἀθήνα 1994⁴, σ. 3.

³ Αντ. Παπαδόπουλος, *Θεολογία ἀρχαίων καί νέων Μαρτυρολογίων*, στό: *Πρακτικά Θεολογικοῦ Συνεδρίου εἰς τιμὴν καί μνήμην τῶν Νεομαρτύρων (17-19 Νοεμβρίου 1986)*, Θεσσαλονίκη 1998, σ. 53. Τσάμης, ὁ. π., σ. 106.

⁴ Ἐξ. 27,21,28, 29,4-10. Λευιτ. 1,1,4, 4,7. Ἀρ. 1,50,53. Δευτ. 31,14.

⁵ Ἐξ. 35,12, 12,3, 5,21.

⁶ Ἐξ. 31,18, 32,15.

⁷ Ι. Γαλάνης, *Ἡ ἔννοια τοῦ μαρτυρίου στήν Ἀγία Γραφή*, στό: *Πρακτικά Θεολογικοῦ Συνεδρίου εἰς τιμὴν καί μνήμην τῶν Νεομαρτύρων (17-19 Νοεμβρίου 1986)*, Θεσσαλονίκη 1998, σ. 54-55.

⁸ Χρ. Παπαδόπουλος, *Οἱ Νεομάρτυρες*, Ἀθήνα 1970³, σ. 21.

⁹ Φιλ. 1, 29.

¹⁰ Δ. Τσάμης, *Αγιολογία τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας*, Θεσσαλονίκη 1999, σ. 111.

¹¹ Στ. Παπαδόπουλος, *Οἱ Νεομάρτυρες καί τό δοῦλον Γένος*, ἐν Ἀθήναις 1972, σ. 24.

¹² Χρ. Παπαδόπουλος, ὁ. π., σ. 6. Ι. Θεοχαρίδη – Δ. Λουλέ, *Οἱ Νεομάρτυρες στήν Ἑλληνική ἱστορία (1453-1821)*, Δωδώνη 17 (1988), σ. 135. Ι. Περαντώνης, *Οἱ Νεομάρτυρες*, ΘΗΕ 9 (1966), σ. 403.

¹³ Ν. Πανταζόπουλος, «Τινά περί τῆς ἐννοίας τῶν προνομίων ἐπί Τουρκοκρατίας», *Ἀρχεῖον Ἰδιωτικοῦ Δικαίου* 10 (1943), σ. 6-8. Ἐλ. Κούκου, *Θεσμοί καί προνόμια τοῦ Ἑλληνισμοῦ μετὰ τήν ἄλωση*, Ἀθήνα – Κομοτηνή 1984, σ. 45. Μ. Τρίτος, *Γενικά περί Νεομαρτύρων*, στό: *Ἀναδρομή τιμητικόν ἀφιέρωμα εἰς τόν Ἀρχιεπίσκοπον πρ. Ἀθηνῶν καί πάσης Ἑλλάδος ὑρὸν Ἰάκωβον ἀβανάτσον*, Μέγαρο 1991, σ. 417. Θ. Ζήσης, *Γεννάδιος ὁ Σχολάριος (ἴος, Συγγράμματα, Διδασκαλία)*, Θεσσαλονίκη 1998², σ. 190-191.

¹⁴ Χρ. Πατρινέλης, *Ἡ Ἐκκλησία καί ἡ Ὁρθοδοξία*, ΙΕΕ 10, Ἀθήνα 1974, σ. 93.

¹⁵ Κ. Ἀμάντος, *Σχέσεις Ἑλλήνων καί Τούρκων ἀπό τοῦ ἐνδεκάτου αἰῶνος μέχρι τοῦ 1821*, Ἀθήναι 1955, σ. 123. Ἀπ. Βακαλόπουλος, *Ἱστορία τοῦ νέου Ἑλληνισμοῦ*, Θεσσαλονίκη 1964, Β', σ. 12.

¹⁶ Χρ. Παπαδόπουλος, ὁ. π., σ. 21. Στ. Παπαδόπουλος, ὁ. π., σ. 34. Βακαλόπουλος, ὁ. π., σ. 172. Χρ. Μουστάκας, *Τιμὴ καί μνήμη Νεομαρτύρων*, Τρίκαλα 1988, σ. 10.

¹⁷ Χρ. Παπαδόπουλος, ὁ. π., σ. 7. Ι. Περαντώνης, *Τά αἴτια καί αἱ ἀφορμαί τοῦ μαρτυρίου τῶν νεομαρτύρων*, *Θεολογία* 42 (1971), σ. 129. Ι. Ἀναστασίου, *Σχεδιάγραμμα περί τῶν Νεομαρτύρων*, στό: *Πρακτικά Θεολογικοῦ Συνεδρίου εἰς τιμὴν καί μνήμην τῶν Νεομαρτύρων (17-19 Νοεμβρίου 1986)*, Θεσσαλονίκη 1971, σ. 11, 15, 21, 26, 35. Χρ. Κρικώνης, *Ἀληθικαί νεομάρτυρες καί μάρτυρες*, στό: *Πρακτικά Θεολογικοῦ Συνεδρίου εἰς τιμὴν καί μνήμην τῶν Νεομαρτύρων (17-19 Νοεμβρίου 1986)*, Θεσσαλονίκη 1998, σ. 258-276. Ι. Ἀναστασίου, *Εἰσαγωγικά γιά τή μελέτη τῶν Νεομαρτύρων*, στό: *Πρακτικά Θεολογικοῦ Συνεδρίου εἰς τιμὴν καί μνήμην τῶν Νεομαρτύρων (17-19 Νοεμβρίου 1986)*, Θεσσαλονίκη 1998, σ. 31-32. Τρίτος, ὁ. π., σ. 418-419. Θεοχαρίδη – Λουλέ, ὁ. π., σ. 137-138.

¹⁸ Στ. Παπαδόπουλος, ὁ. π., σ. 52.

¹⁹ Κρικώνης, ὁ. π. σ. 263.

²⁰ Θεοχαρίδη – Λουλέ, ὁ. π., σ. 137.

²¹ Θεοχαρίδη – Λουλέ, ὁ. π., σ. 138.

²² Ἀμάντος, ὁ. π., σ. 190.

²³ Στ. Παπαδόπουλος, ὁ. π., σ. 83. Δ. Τσάμης, *Ἡ θεληματική προσέλευση στό μαρτύριο Ἀγιορειτῶν Νεομαρτύρων*, στό: *Πρακτικά Θεολογικοῦ Συνεδρίου εἰς τιμὴν καί μνήμην τῶν Νεομαρτύρων (17-19 Νοεμβρίου 1986)*, Θεσσαλονίκη 1998, σ. 263.

²⁴ Κ. Σάθας, *Μεσαιωνική βιβλιοθήκη*, Γ', ἐν Βενετία 1872, σ. 133-134.

- ²⁵ Εὐγ. Βούλγαρης, *Πρός Πέτρον τὸν λαίρκιον· ἐπιστολή περὶ τῶν μετὰ τῶν σχίσμα ἀγίων τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας καὶ τῶν γινομένων ἐν αὐτῇ θανάτων*, Ἀθήνησι 1844, σ. 31-33. Χρ. Παπαδόπουλος, ὁ. π., σ. 31-32. Εὐαγ. Θεοδώρου, *Οἱ ἐν Ἑλλάδι Νεομάρτυρες*, Ὁ Ἐφημέριος 9 (1960), σ. 480.
- ²⁶ Σπ. Τρικούπης, *Ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως, Α΄*, ἐν Ἀθήναις 1879, σ. 90, 93. Χρ. Παπαδόπουλος, ὁ. π., σ. 124-125. Θεοδώρου, ὁ. π., σ. 480-481.
- ²⁷ Γ. Μαντζαρίδης, *Ἡ κοινωνιολογικὴ προσέγγιση τῆς παρουσίας τῶν Νεομαρτύρων*, στό: *Πρακτικά Θεολογικοῦ Συνεδρίου εἰς τιμὴν καὶ μνήμην τῶν Νεομαρτύρων (17-19 Νοεμβρίου 1986)*, Θεσσαλονίκη 1998, σ. 229-235.
- ²⁸ Ἰ. Μαμαλάκης, *Δοσιθέου ὠνσταμονίτου, Νέον ὑπόμνημα τῶν νεοφανῶν ἱερομαρτύρων καὶ ὀσιομαρτύρων*, Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς 46 (1963), σ. 332. Μαντζαρίδης, ὁ. π., 234.
- ²⁹ Γ. Ἀρνάκη, *Ἐκκλησία καὶ Ἑλληνικὴ κοινωνία*, *ΙΕΕ* 10, Ἀθήνα 1974, σ. 149. Β. Τωμαδάκης, *Οἱ νεομάρτυρες τοῦ ὑζάντιου καὶ ἡ ὀσιομάρτυς Φιλοθέη Μπενιζέλου ἢ Ἀθηναία*, Ἀθήναι 1971, σ. 17.
- ³⁰ Βακαλόπουλος, ὁ. π., σ. 240.
- ³¹ Φιλ. 1, 30.
- ³² Νέον Μαρτυρολόγιον, σ. 260, 264. Ἀναστασίου, ὁ. π., σ. 38.
- ³³ Σπ. Μπαλογιάννης, *Ἡ βιολογικὴ διάστασις τῶν βασανισμῶν καὶ τῶν τρόπων θανάτωσεως τῶν νεομαρτύρων*, στό: *Πρακτικά Θεολογικοῦ Συνεδρίου εἰς τιμὴν καὶ μνήμην τῶν Νεομαρτύρων (17-19 Νοεμβρίου 1986)*, Θεσσαλονίκη 1998, σ. 359-362. Σπ. Παπαδόπουλος, ὁ. π., σ. 68.
- ³⁴ Ἀναστασίου, ὁ. π., σ. 48.
- ³⁵ Νέον Μαρτυρολόγιον, σ. 192.
- ³⁶ Ἀναστασίου, ὁ. π., σ. 32.
- ³⁷ Νέον Μαρτυρολόγιον, σ. 135.
- ³⁸ Νέον Μαρτυρολόγιον, σ. 87. Ἀναστασίου, ὁ. π., σ. 35.
- ³⁹ Ἰ. Φουντούλης, *Νικηφόρου τοῦ Χίου, ἀκολουθία ἐπικήδειος εἴτε ἐπιτάφιος κοινὴ εἰς πάντα νέον μάρτυρα*, Θεσσαλονίκη 1971, σ. 85-91.
- ⁴⁰ *Συναξαριστῆς Νεομαρτύρων, (1400-1900 μ.Χ.)*, Θεσσαλονίκη 1984, σ. 18.
- ⁴¹ Ἰ. Φουντούλης, *Λειτουργικὴ Α΄. Εἰσαγωγή στὴ θεία Λατρεία*, Θεσσαλονίκη 2000, σ. 129.
- ⁴² Ἰωάννου Χρυσόστομου, *Εἰς Μάρτυρας*, PG 50, σ. 660-663.
- ⁴³ Ἐνδεικτικὴ περὶ τῶν Νεομαρτύρων βιβλιογραφία, βλ. Σπ. Παπαδόπουλου, *Οἱ Νεομάρτυρες καὶ τὸ δοῦλον Γένος*, ἐν Ἀθήναις 1974. Ἰ. Μ. Περαντώνης, *Λεξικὸν Νεομαρτύρων*, ἐν Ἀθήναις 1972. *Πρακτικά Θεολογικοῦ Συνεδρίου εἰς τιμὴν καὶ μνήμην τῶν Νεομαρτύρων, (17-19 Νοεμβρίου 1986)*, Θεσσαλονίκη 1988. Χρ. Κρικῶνης, *Ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία πρωταγωνιστὴς τῆς Ἐθνεγερσίας τοῦ 1821. Ληρικοὶ Νεομάρτυρες - Ἐθνομάρτυρες*, Θεσσαλονίκη 1995. Ἀπ. Γλαβίνας, *Οἱ Νεομάρτυρες τῆς Τουρκοκρατίας, Εἰσαγωγή, βιβλιογραφία, Ἀσματικὴς Ἀκολουθίαις*, Κατερίνη 1997. *Ὁ Νεομάρτυς Θεόδωρος ὁ ὑζάντιος*, *Πρακτικά Ἐπιστημονικοῦ Συνεδρίου (17-19 Φεβρουαρίου 1998)*, Μυτιλήνη 2000. Π. Πάσχου, *Ἐν ἀσκήσει καὶ μαρτυρίῳ*, Ἀθήνα 1996. Π. Πάσχου, *Ἅγιοι οἱ φίλοι τοῦ Θεοῦ. Εἰσαγωγή στὴν ἀγιολογία τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας*, Ἀθήνα 1995, σ. 109-119. Π. Καυσοκαλυβίτης – Μ. Βαρβούνης, *Καυσοκαλυβίτικα Νεομαρτυρολογικά*, Ἀθήνα 2003. Β. Ψευτογκᾶς, *Νεομαρτυρολογικὰ Μελετήματα, τ. Δ΄*, Θεσσαλονίκη 2008. Σ. Πασχαλίδης, *Τὸ ὑμναγιολογικὸ ἔργο τῶν ὀλλυβάδων. Συμβολὴ στὴν μελέτη τῆς Ἀγιολογικῆς Γραμματείας κατὰ τὴν περίοδο τῆς Τουρκοκρατίας*, Θεσσαλονίκη 2007. Σ. Πασχαλίδης, «Οἱ χειρόγραφοι Νεομαρτυρολογικὲς Συλλογὲς καὶ τὸ Νέον Μαρτυρολόγιον, πρόδρομη ἀνακοίνωση», στό: *Πρακτικά Ὁρθοδόξου Ἐπιστημονικοῦ Συνεδρίου « ὠνσταντίνος ὁ Ὑδραῖος – Νεομάρτυρες προάγγελοι τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Γένους*», (Ὑδρα 10 – 14 Νοεμβρίου 2000), Ὑδρα 2000.

- ⁴⁴ Δ. Τσάμης, *Αγιολογία τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας*, Θεσσαλονίκη 1999, σ. 111-112. Χρ. Κρικώνης, «Κληρικοί Νεομάρτυρες - Ἐθνομάρτυρες», στό: *Πρακτικά Θεολογικοῦ Συνεδρίου εἰς τιμὴν καὶ μνήμην τῶν Νεομαρτύρων*, (17-19 Νοεμβρίου 1986), Θεσσαλονίκη 1988, σ. 239-310.
- ⁴⁵ Ἡ Ἀκολουθία αὐτή ἐκδόθηκε γιὰ πρώτη φορά τό ἔτος 1868. Βλ. Κ. Καραϊσαρίδης (Πρωτοπρεσβύτερος), *Λειτουργικές ὀψεις στό ἔργο τοῦ Παχωμίου Ρουσάνου*, Αθήνα 2013, σ. 262-263. Εὐτ. Σαρμάνης (Ἀρχιμανδρίτης), «Ἀκολουθία τῶν ἐν Στροφᾶσιν ἀναιρεθέντων ὁσίων Πατέρων ὑπὸ Παχωμίου Ρουσάνου συντεθεῖσα», *Θεολογία* 68 (1997), σ. 265-283.
- ⁴⁶ Κ. Σάθας, *ιογραφίαι τῶν ἐν τοῖς Γράμμασι διαλαμψάντων Ἑλλήνων ἀπό τῆς καταλύσεως τῆς υῤζαντινῆς Ἀυτοκρατορίας μέχρι τῆς Ἑλληνικῆς ἐθνεγεργσίας (1453-1821)*, ἐν Ἀθήναις 1868, σ. 123-124.
- ⁴⁷ Ἀντ. Παναγιώτου, «Μανουήλ Κορινθίου Ἀκολουθία Ἰωάννου Νεομάρτυρος τοῦ ἐν Σέρραις», *ΕΕ Σ* 47 (1987-1985), σ. 423-445. Τ. Καραναστάσης, «Ἐνας Νεομάρτυρας στίς Σέρρες τοῦ β' μισοῦ τοῦ 15ου αἰώνα. Ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Σεραῖος καὶ ἡ Ἀκολουθία του, ἔργο τοῦ μεγάλου Ρήτορος Μανουήλ Κορινθίου», *υῤζαντινά* 16 (1991), σ. 197-262.
- ⁴⁸ Νικοδήμου Ἀγιορείτου, *Νέον Μαρτυρολόγιον*, Ἀθήναι 1961, σ. 69-70. Π. Πάσχου, *Ἐν ἀσκήσει καὶ μαρτυρίῳ*, σ. 83-84. Ὁ ἱερομόναχος Νικηφόρος ὁ Χίος συνέθεσε καὶ δευτέρα Ἀκολουθία στόν ἅγιο Θεόφιλο, ἡ ὁποία δημοσιεύεται στό «*Νέον Λειμωνάριον*», τ. ', σ. 65-74.
- ⁴⁹ Νικοδήμου Ἀγιορείτου, ὁ. π., σ. 118-130. Πάσχου, ὁ. π., σ. 84.
- ⁵⁰ Πάσχου, ὁ. π., σ. 82-83.
- ⁵¹ Νικοδήμου Ἀγιορείτου, ὁ. π., σ. 201-208.
- ⁵² Σ. Πασχαλίδης, «Ἑμναγιολογικά στόν ἅγιο Κοσμᾶ τόν Αἰτωλό», *ΕΕΘΣΑΠΘ* 7 (2001), σ. 166-167, σημ. 64.
- ⁵³ Περί τοῦ ὕμνογράφου αὐτοῦ, βλ. Π. Κανσοκαλυβίτης, *Ὁ μοναχὸς Ἰάκωβος Νεασκητιώτης (†1869) καὶ τό ἔργο του*, Ἅγιον Ὅρος 2014.
- ⁵⁴ Κ. Αποστολίδης, *Ἀνέκδοτος Ἀκολουθία καὶ Ἐγκώμιον πέντε Θρακικῶν νεοφανῶν Μαρτύρων*, Ἀθήναι 1941. Σ. Πασχαλίδης, *Ἐν Ἁγίοις. Εἰδικά θέματα υῤζαντινῆς καὶ Μεταβυζαντινῆς Ἀγιολογίας*, τ. Α', Θεσσαλονίκη 2011, σ. 261.
- ⁵⁵ Οἱ ἅγιοι ἔνδοξοι πέντε Νεομάρτυρες ἐκ Σαμοθράκης καὶ ἐν Μάκρῃ Ἔβρου ἀθλήσαντες, Ἐμμανουήλ, Γεώργιος, Μιχαήλ, Θεόδωρος καὶ Γεώργιος. Αἱ δύο Ἀκολουθίαι, Ἀλεξανδρουπόλις 1997.
- ⁵⁶ π. Γ. Μεταλληνός, «Οἱ Νεομάρτυρες καὶ ἡ ἐθνικοθησκευτική σημασία τους», στό: *Ὁ Νεομάρτυς Θεόδωρος ὁ υῤζαντιὸς πολιούχος Μυτιλήνης*, Πρακτικά Ἐπιστημονικοῦ Συνεδρίου (17-19 Φεβρουαρίου 1998), Μυτιλήνη 2000, σ. 86-87.
- ⁵⁷ π. Γ. Μεταλληνός, «Ἀθανάσιος Πάριος (1721-1813), (Εργογραφία - Ἰδεολογία - Βιβλιογραφία)», *ΕΕΘΣΠΑ* 30 (1995), σ. 339.
- ⁵⁸ Ἰ. Φουντούλης, «Τό πάντιμον λείψανον τοῦ Θεοδώρου», στό: *Ὁ Νεομάρτυς Θεόδωρος ὁ υῤζαντιὸς*, σ. 242-243.
- ⁵⁹ Θ. Γιάγκου, «Ὁ ἅγιος Μακάριος Κορίνθου καὶ ὁ Νεομάρτυς Θεόδωρος ὁ Βυζάντιος», στό: *Ὁ Νεομάρτυς Θεόδωρος ὁ υῤζαντιὸς*, σ. 211-237.
- ⁶⁰ Π. Πάσχου, «Ὁ ἅγιος Νικόδημος ὁ Ἀγιορείτης ὡς ἀγιολόγος», *ΕΕ Μ* 16 (1996). Πρακτικά Συμποσίου «Νικοδήμου Ἀγιορείτου τοῦ Ναξίου πνευματικὴ μαρτυρία», (Νάξος 8-11 Ἰουλίου 1993), Αθήνα 2000, σ. 252. Π. Σκαλτσῆς, «Ὁ ἅγιος Θεόδωρος ὁ Βυζάντιος στό συναξάριον καὶ τὴν ὕμνογραφία», στό: *Ὁ Νεομάρτυς Θεόδωρος ὁ υῤζαντιὸς*, σ. 159-160.
- ⁶¹ Σκαλτσῆς, ὁ. π., σ. 167-175.
- ⁶² Φουντούλης, *Τό πάντιμον λείψανον τοῦ Θεοδώρου*, σ. 240-255.
- ⁶³ Θ. Προβατάκης, «Οἱ Νεομάρτυρες εἰς τὴν εἰκονογραφίαν», στό: *Πρακτικά Θεολογικοῦ Συνεδρίου εἰς τιμὴν καὶ μνήμην τῶν Νεομαρτύρων*, (Θεσσαλονίκη 17 - 19 Νοεμβρίου 1986), Θεσσαλονίκη 1988, σ. 519-520.

- ⁶⁴ Ι. Αθανασόπουλος, «Οί Νεομάρτυρες», ἐν: *Δίπτυχα τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος*, σ. κστ'-κζ'.
- ⁶⁵ Θ. Γιάγκου, «Χειρόγραφα Νεομαρτυρολογικά κείμενα στή βιβλιοθήκη τοῦ Κυριακοῦ τῆς Σκήτης τῆς Ἁγίας Ἄννης», *Θεολογία* 66 (1995), σ. 471-510.
- ⁶⁶ Β. Ψευτογκᾶς, *Νεομαρτυρολογικά Μελετήματα*, τ. Δ', Θεσσαλονίκη 2008, σ. 82-107, 259-299. Π. Καυσοκαλυβίτης, *Ἰωνᾶς ὁ καυσοκαλυβίτης. Ὁ βίος καί τὰ ἔργα μιᾶς πνευματικῆς μορφῆς τοῦ 18ου αἰ.*, Ἅγιον Ὄρος 1999. Πασχαλίδης, *Νεομαρτυρολογικές Συλλογές*, σ. 137-145.
- ⁶⁷ Σ. Πασχαλίδης, *Νεομαρτυρολογικά Σύμμεικτα Α'.* Ἡ ἀντόγραφη Νεομαρτυρολογική Συλλογή τοῦ μοναχοῦ αἰσαρίου Δαπόντε (1713-1784), Θεσσαλονίκη 2012
- ⁶⁸ Τό ἔργο αὐτό ἔχει ἐπανεκδοθεῖ ἄρκετές φορές. Τό ἔτος 2009 ἀπό τήν Ἀγιορειτική Ἑστία πραγματοποιήθηκε φωτοστατική ἐκτύπωση τῆς πρώτης ἔκδοσης.
- ⁶⁹ Πασχαλίδης, *Νεομαρτυρολογικές Συλλογές*, σ. 131-174. Ὁ ἴδιος, *Τό ὑμναγιολογικό ἔργο τῶν ολλυβάδων. Συμβολή στή μελέτη τῆς Ἀγιολογικῆς Γραμματείας κατά τήν περίοδο τῆς Τουρκοκρατίας*, Θεσσαλονίκη 2007, σ. 173-199. Πάσχου, Νικόδημος Ἀγιορείτης, σ. 249-253.
- ⁷⁰ Νικοδήμου Ἀγιορείτου, *Νέον Μαρτυρολόγιον*, σ. 23-25.
- ⁷¹ Νικοδήμου Ἀγιορείτου, *Νέον Μαρτυρολόγιον*, σ. 263-272. Σχετικά μέ τόν Κανόνα αὐτῆς τῆς Ἀκολουθίας, βλ. Κ. Μητσάκης, «Ὁ Ἀσματικός Κανόνας γιά τούς Νεομάρτυρες τοῦ ἁγίου Νικοδήμου τοῦ Ἀγιορείτη», *ΕΕ Μ* 16 (1996-2000). *Πρακτικά Συμποσίου «Νικοδήμου Ἀγιορείτου τοῦ Ναξίου πνευματική μαρτυρία»*, σ. 195-217. Π. Καυσοκαλυβίτης – Βαρθούνης, ὁ. π., σ. 201-217.
- ⁷² Νικοδήμου Ἀγιορείτου, *Νέον Μαρτυρολόγιον*, σ. 269-270.
- ⁷³ Γ. Χρυσοστόμου (νῦν Μητροπολίτου Κίτρους, Κατερίνης καί Πλαταμῶνος), «Βιβλιογραφία εἰς Ἀκολουθίας Νεομαρτύρων», στό: *Πρακτικά Θεολογικοῦ Συνεδρίου εἰς τιμήν καί μνήμην τῶν Νεομαρτύρων*, (17-19 Νοεμβρίου 1986), Θεσσαλονίκη 1988, σ. 565-588.
- ⁷⁴ *Νέον Λειμωνάριον*, Ἐν Βενετία 1819. Βλ. καί Πασχαλίδης, *Ἵμναγιολογικό ἔργο Κολλυβάδων*, σ. 76-84, 102-105.
- ⁷⁵ Ψευτογκᾶς, ὁ. π., σ. 67-68.
- ⁷⁶ Αθανασόπουλος, ὁ. π., σ. κστ'.
- ⁷⁷ Φουντούλης, «Ἀκολουθίαν εἰς τήν Ἀνακομιδήν τοῦ λειψάνου τοῦ ἁγίου Θεοδώρου τοῦ Βυζαντίου», στό: *Ὁ Νεομάρτυς Θεόδωρος ὁ βυζάντιος*, σ. 443-472.
- ⁷⁸ Φ. Κόντογλου, *Σημεῖον Μέγα, ἤγουν τὰ θαύματα τῆς Θέρμης*, 1962.
- ⁷⁹ Χρ. Μαϊδώνης (Ἀρχιμανδρίτης), *Ἡ ἁγία Νεομάρτυς Ἀκυλίνα ἡ Ζαγκλιβερινή. ἰος, εὔρεση λειψάνων – μετακομιδή, Ἀκολουθία – Παρακλητικός ἁνών – Χαιρετισμοί καί Ἐγκώμια*, Ἱερά Μητρόπολις Ἱερισσοῦ, Ἁγίου Ὄρους καί Ἀρδαμερίου 2015.
- ⁸⁰ Χρυσοστόμου, ὁ. π. σ. 565-588. Ὁ ἴδιος, *Ὁ ὑμνογράφος Γεράσιμος Μοναχός Μικραγιαννανίτης καί οἱ Ἀκολουθίες του σέ ἁγίους τῆς Θεσσαλονίκης*, Συμβολή στή μελέτη τοῦ βίου καί τοῦ ἔργου του, Θεσσαλονίκη 1997.
- ⁸¹ Βλ. Ὁ Ἅγιος Νικήτας, *Πολιοῦχος Σερρών. ἰος καί Ἀκολουθία του*, Ἱερά Μητρόπολις Σερρών καί Νιγρίτης, Χολαργός ἁ. ἔ. Ἅγιος Νεομάρτυς Νικήτας, *Πολιοῦχος τῶν Σερρών. ἰος καί Παρακλητικός κανόνας*, Ἱερά Μητρόπολις Σερρών καί Νιγρίτης, Σέρρες 2013. Βλ. Ἐπίσης Ἀπ. Γλαβίνας, *Ὁ Νεομάρτυρας Νικήτας*, Κατερίνη 1995. Ἀλ. Αναγνωστόπουλος, «Ὁ Ἅγιος Νεομάρτυρας Νικήτας ὁ ἐκ Κερκύρας ἢ Ἡπείρου καταγόμενος καί ἐν Σέρραις ἀθλήσας ὁ Ἀγιαννανίτης», στό: *Σερραίων Διάσωσμα. Πνευματικοί καί καλλιτεχνικοί θησαυροί τῆς Ἐκκλησίας τῶν Σερρών*, Σέρρες 2008, σ. 191–242.
- ⁸² Ἰωάννου Χρυσοστόμου, *Εἰς τόν ἅγιον Ρωμανόν, Λόγος πρῶτος*, PG 50, σ. 609
- ⁸³ Νικοδήμου Ἀγιορείτου, *Συναξαριστής Νεομαρτύρων*, σ. 34.
- ⁸⁴ Ἀποκ. 3, 14.
- ⁸⁵ Ἀποκ. 3, 11.

---

⁸⁶ Αποκ. 2, 11.